

The Project Gutenberg eBook of Kahden sydämen salaisuudet: Eriskummallinen kertomus, by Fyodor Dostoyevsky

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kahden sydämen salaisuudet: Eriskummallinen kertomus

Author: Fyodor Dostoyevsky

Translator: Martti Wuori

Release date: July 9, 2016 [EBook #52537]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAHDEN SYDÄMEN SALAISUUDET:
ERISKUMMALLINEN KERTOMUS ***

Produced by Tapio Riikonen

KAHDEN SYDÄMEN SALAISUUDET

Eriskummallinen kertomus

Kirj.

FEODOR MIHAILOVITSH DOSTOJEVSKI

Suom. Martti Wuori

Helsingissä, Kustannusosakeyhtiö Kirja, 1915.

Oy Weilin & Göös Ab

SISÄLLYS:

F. M. Dostojevski.

Tekijän esipuhe.

I Osa:

- I. Kuka minä olin ja kuka hän.
- II. Naimatarjous.
- III. Jalomielinen mies, vaikka en usko itsekkään.
- IV. Yhä vain tuumia ja tuumia.
- V. Lempeäluontoinen kapinoitsee.
- VI. Hirveä muisto.

II Osa:

- I. Ylpeyden uni.
- II. Suomukset putosivat yht'äkkiä.
- III. Liian hyvin ymmärrän.
- IV. Viisi minuuttia vain myöhästyin.

F. M. Dostojevski.

Feodor Mihailovitsh Dostojevski syntyi 30 p. lokakuuta 1821 Moskovassa, jossa hänen isänsä oli sairaalan lääkärinä. Perhe tällä oli suuri — kaikkiaan kuusi lasta — ja varat niukanlaiset. Senpävuoksi tulevan kuuluisan kirjailijan lapsuus kului varsin vaatimattomissa oloissa. Henki kodissa oli syvästi uskonnollinen, mutta silti siellä ei kortinlyöntiä pidetty syntinä, vaan harjoitettiin sitä, perhelukemisen ohessa, iltaisin varsin ahkerasti lastenkin kanssa. Eipä siis kumma, että kirjailija Dostojevskin tuotannossa on huomattavissa yhtenä piirteenä uskonnollinen sävy, samalla kun hänen omassa elämässään myöhemmin ilmenee intohimoinen halu kortinlyöntiin, jopa uhkapeliin. Muutenkin oli hänessä jotakin sairaaloista, joka johtui hänen jo pienestä pitäen tunteikkaasta ja kiivaasta luonteestaan ja joka selvästi kuvastuu kaikista hänen kaunokirjallisista teoksistaan. Nuorena jo, ensin Moskovassa ja sitte isänsä ostamalla pienellä maatilalla Tuulan kuvernementissa, sai hän tutustua "köyhään kansaan", "sorrettuihin ja solvaistuihin", joiden piiristä hänen teostensa aiheet pääasiallisesti ovat otetut. Myöskin "hengellisten" kanssa oli hän nuorena paljon tekemisissä, joten näilläkin, — papeilla ja munkeilla, — on monta huomattavaa osaa Dostojevskin romaaneissa.

Saatuanaan ensi opinaikeensa kotona ja sitte eräässä yksityisessä oppilaitoksessa Moskovassa, joutui Dostojevski, äitinsä kuoltua, v. 1837, insinööriopistoon Pietarissa, jossa samaan aikaan opiskelivat sittemmin myöskin tunnettu kirjailija Grigorovitsh, Sevastopolin kuuluisa puolustaja Todleben y.m. mainiot henkilöt. Umpimielinen, haaveksivainen Dostojevski pysyttelihe kuitenkin enimmäkseen syrjässä tovereistaan ja vietti iltansa yksin lukemalla kirjallisuutta, viehättyen etupäässä Gogolin teoksiin. Nähtävästi Dostojevskissa itsessään silloin heräsi halu kirjailemiseen, sillä siihen aikaan jo hän alkoi kirjoittaa ensimmäistä teostaan "Köyhää kansaa", joka ilmeisesti on Gogolin "Viitan" vaikutuksesta syntynyt.

V. 1843 Dostojevski päätti opintonsa upseeriluokilla ja joutui virkauralle, johon hänellä ei ollut minkäänlaista "kutsumusta". Tällä välin oli myöskin hänen isänsä kuollut ja nuorukainen, joka ei lainkaan osannut rahoja pidellä, joutui pian suureen puutteeseen. Näin itse puutetta kärsien tuli hän tuttavuuteen Pietarin "köyhälistön" kanssa; jonka elämästä hän ammensi rikkaita aiheita suuriin, maailmankuuluihin romaaneihinsa. V. 1844 otti hän jo eron virastaan ja seuraavana vuonna viimeisteli hän kertomuksensa "Köyhää kansaa", joka painettuna v. 1846 runoilija Nekrasovin julkaisemassa aikakauskirjassa yhdellä iskulla teki hänet kuuluisaksi kirjailijaksi. Dostojevskin tunteikas ja äärimmäisyyteen asti hermostunut luonne, joka oli ajoittain nivan henkisen sairauden rajoilla, uhkasi kohta katkaista tämän lupaavan kirjailijauran. Lisäksi joutui hän v. 1849 intomielisten nuorukaisten seuraan, jotka kokoontuivat yhdessä lukemaan kiellettyä ulkomaalaista kirjallisuutta ja pohtimaan yhteiskunnallisia kysymyksiä, tuli heidän mukanaan vangituksi, sai olla kahdeksan kuukautta Pietari-Paavalin linnassa ja karkoitettiin lopuksi Siperiaan pakkotyöhön, jossa hänen täytyi viettää elämästään kokonaista neljä vuotta vankien, varkaiden ja murhaajien parissa. Itse sanoo Dostojevski kuitenkin, että hän olisi tullut hulluksi, ellei tämä tapaus olisi hänen järkeään tullut virkistämään. Uskonnollinen mieleltään kun oli, näki hän tässä tapahtumassa Jumalan koettelemuksen ja jätti Pietarin toivossa saada tutkia uusia hänelle outoja oloja ja jatkaa kirjailijatoimintansa. Näinä neljänä vuotena hän pääsikin mitä likimpään tuttavuuteen ihmiskunnan onnettomimpien olentojen kanssa, mutta hämmästykseseen löysi hän piintyneimmissäkin pahantekijöissä jotakin hyvää, inhimillistä, "Jumalan kipinän", joka herätti myötätuntoa, anteeksiantoa ja rakkautta lähimmäistä kohtaan.

Päästyään pakkotyöstä oli Dostojevskin palveltava neljä vuotta sotamiehenä, jonka jälkeen hänet

ylennettiin vänrikiksi. V. 1859 hän taas otti eron ja sai armahduksen, jonka mukaan hänelle myönnettiin oikeus kirjoittaa ja asua missä tahtoi. Hänen Siperiassa olonsa ei, näet, ollut kulunut jättämättä häneen syviä jälkiä: hän oli siellä jo alkanut saada kaatuvan taudin kohtauksia, jotka sittemmin kävivät taajemmiksi ja pakottivat hänet luopumaan virasta. Pietariin palattuun, ryhtyi hän kuitenkin ahkerasti kirjailemaan, omaten nyt mitä rikkaimman varaston havaintoja ja vaikutelmia raskaan elämänsä varrelta.

V. 1861 alkoi Dostojevski veljensä kanssa julkaista "Vremja" (Aika) nimistä aikakauskirjaa ja siinä ilmestyivät hänen romaaninsa "Sorrettuja ja solvaistuja" sekä kuuluisa "Muistelmia kuolleesta talosta", jotka suomennettuina ovat jo suomalaisillekin lukijoille tutut. Näiden jälkeen seurasi Dostojevskin uudessa "Epoha"-nimisessä aikakausjulkaisussa hänen ehkä etevin romaaninsa "Rikos ja rangaistus", jonka mieltä järkyttävä sisällitys suomennoksena myöskin jo varmaan on jäänyt monen lukijan muistiin. Dostojevskin aineellinen toimeentulo oli kuitenkin perin kurja ja velat kasvoivat kasvamistaan. V. 1857 oli hän mennyt naimisiin ja, jouduttuaan sitte leskeksi, ottanut toisen vaimon, jonka kanssa D. v. 1867 matkusti ulkomaille. Siellä hän viipyi aina vuoteen 1871, kestäen uutta "pakkotyötä" rahanpuutteen tähden, joka vaati kirjailemista kiireen kautta. Parempaan aineelliseen asemaan pääsi Dostojevski vasta elämänsä viimeisinä vuosina, jolloin hänen teoksiansa kilvan alettiin lukea ja ostaa pitkin laajaa Venäjänmaata. Kaikki teoksensa kustansi Dostojevski yksin ja yksin, ilman avustajia, julkaisi hän "Kirjailijan päiväkirja" nimistä aikakauskirjaansakin, jonka marraskuun vihossa v. 1876 ilmestyi sielutieteellisesti erittäin mielenkiintoinen kertomus "Lempeäluontoinen", joka tässä nyt tarjotaan suomalaiselle lukijakunnalle nimellä "Kahden sydämen salaisuudet". Dostojevskin kirjallinen "testamentti" oli hänen laaja romaaninsa "Veljekset Karamasov", jonka hän sai valmiiksi vähää ennen kuolemaansa. Hän kuoli 28 p:nä tammikuuta v. 1881 ja haudattiin Pietarissa Aleksanteri Nevskin luostarin hautausmaahan äärettömän kansanjoukon saattamana, kaikkien, niin hyvin ylhäisten kuin alhaisten, kunnioittamana suurena kirjailijana.

Dostojevski on etupäässä "köyhän kansan", "sorrettujen ja solvaistujen" kirjailija. Samalla kun hän heidän piiristään ammensi uusia aiheita kirjallisuudelle ja varsinkin teoksellaan "Muistelmia kuolleesta talosta" melkoisesti vaikutti kovaosaisten pakkotyöhön tuomittujen vankien kohtalon lieventämiseen, samoin kuin Turgenev "Metsämiehen muistelmillaan" oli vaikuttanut maaorjuuden lakkauttamiseen, on Dostojevski sielutieteellisesti tarkan silmänsä kautta myöskin avartanut yleisinhimillisiä näköaloja, löytäen kurjimpienkin olentojen sydämen sopukoista kunnioitusta, rakkautta ja myötätuntoa ansaitsevia ominaisuuksia. Tässä suhteessa Dostojevski onkin varsin itsenäinen ja harvinainen kirjailijajono ei ainoastaan Venäjän, vaan koko maailmankin kirjallisuudessa.

TEKIJÄN ESIPUHE.

Pyydän anteeksi lukijoiltani, että tällä kertaa tavallisen "Päiväkirjani" sijasta tarjoan heille ainoastaan kertomuksen. Mutta olen todellakin kirjoitellut tätä kertomustani suurimman osan kuukautta. Joka tapauksessa pyydän, etteivät lukijat panisi tätä pahaksensa.

Sitte sananen itse kertomuksesta. Olen nimittänyt sen "eriskummalliseksi", vaikka itse pidän sitä suurimmassa määrässä todenperäisenä. Mutta eriskummallista siinä todellakin on, ja varsinkin itse kertomuksen muodossa, minkä pidän tarpeellisena edeltäpäin selvittää.

Asia on, näet, se, ettei tämä ole pelkästään sepitelmä eikä muistelmakaan. Kuvitelkaahan mielessänne mies, jonka asunnossa ruumiina makaa pöydällä hänen vaimonsa, joka itsemurhan kautta oli kuollut muutamia tunteja sitte heittäytymällä ulos ikkunasta. Mies on kovin kiihtyneessä mielentilassa eikä ole vielä ehtinyt koota ajatuksiansa. Hän kävelee huoneessansa ja koettaa käsittää, mitä on tapahtunut, "koota ajatuksensa yhteen kohtaan". Sitä paitsi on hän piintynyt hypokondriikko, sellainen, joka puhelee itseksensä. Ja nyt hän puheleekin itseksensä, kertoo asian, selvittelee sitä itsellensä. Vaikka hänen puheensa näennäisesti onkin johdonmukaista, niin ovat hänen ajatuksensa ja tunteensa välistä kuitenkin ristiriidassa keskenään. Hän vuoroin puolustaa itseään, vuoroin syyttää vaimoiaan ja vaipuu syrjäseikkoja selvittelemään, jolloin hänen puheessansa ilmenee sekä raakaa ajatustapaa ja raakaa sydäntä että myöskin syviä tunteita. Vähitellen hän todellakin saa asian selville ja ajatuksensa kootuiksi "yhteen kohtaan". Joukko täten heränneitä muistoja johtaa hänet ehdottomasti vihdoinkin viimein *totuuteen*: totuus jalostaa ehdottomasti hänen mielensä ja sydämensä. Lopuksi muuttuu kertomuksen tapakin, verrattuna sen sekavaan alkuun. Totuus esiintyy onnettomalle jotenkin selvänä ja määriteltynä, ainakin hänen omasta mielestensä.

Siinä aine. Tietysti kestää kertomuksen juoksu muutamia tunteja, vuoroin keskeytyen ja hämmentyen;

milloin puhuu hän itsekseen, milloin kääntyy hän taas ikäänkuin jonkun näkymättömän kuulijan, jonkun tuomarin puoleen. Näin on aina laita todellisuudessakin.

Jos pikakirjoittaja olisi voinut kuunnella ja kirjoittaa kaikki paperille, niin kertomus ehkä olisi epätasaisempi, vähemmin viimeistely, kuin tämä on, mutta psykologillinen juoksu olisi minun mielestäni tullut olemaan sama. Ja tämä paperille panevan pikakirjoittajan oletaminen (jonka mukaan minä sitte olisin muodostellut kirjoituksen) onkin juuri se, mitä minä tässä kertomuksessa nimitän eriskummalliseksi. Muuten on tällaista osaksi jo usein ennenkin tavattu taiteen alalla. Victor Hugo on mestariteoksessaan nimeltä: "Erään kuolemaan tuomitun viimeinen päivä", käyttänyt milt'ei samaa menettelyä ja vaikkei hän olekaan tuonut esille pikakirjoittajaa, niin on hän olettanut vielä suuremman epätodellisuuden, sen, näet, että kuolemaan tuomittu voi (ja että hänellä on aikaa) kirjoittaa muistelmia ei ainoastaan viimeisenä päivänhän, vaan vieläpä viimeisellä hetkelläänkin, jopa ihan viimeisessä silmänräpäyksessäkin. Mutta ellei hän tätä olisi kuvitellut, niin ei itse teostakaan olisi olemassa, — tuota kaikkein todenperäisintä ja todenmukaisinta hänen kirjoittamistaan teoksista.

ENSIMÄINEN OSA

I.

Kuka minä olin ja kuka hän.

... Niin kauan kuin hän on täällä, — on kaikki vielä hyvin; voin käydä häntä katsomassa tuon tuostakin; mutta kun hänet huomenna viedään pois ja — niin mitenkä minä sitte jään yksin? Hän lepää nyt salissa pöydällä, kahdella yhteen lykätyllä pelipöydällä, mutta huomenna valmistuu valkoinen arkku, valkoisella silkillä verhottu, vaan eihän minun siitä pitänyt... Minä vain kävelen kävelemistäni ja tahdon selvittää itselleni tätä. Nyt olen jo kuusi tuntia yrittänyt, vaan en saa ajatuksiani kootuiksi yhteen kohtaan. Ja tässä yhä vain kävelen lakkaamatta. Se tapahtui nyt sitte näin. Minä kerron sen järjestyksessä. (Järjestys!) Hyvät herrat, minä en ole mikään kirjailija, sen te kyllä huomaatte, mutta yhdentekevä, minä kerron kuitenkin, niinkuin asian ymmärrän. Ja siinähan koko onnettomuus onkin, että ymmärrän kaikki.

Jos tahdotte tietää, s.o. jos alan alusta, niin tuli hän ensin luokseni vain tavaroita panttaamaan saadakseen "Golos"-lehteen ilmoituksia, että, näet, kotiopettajatar etsii paikkaa, on taipuvainen matkustamaan maaseudulle, ja antaa opetusta kotona j.n.e., j.n.e. Näin oli alussa enkä minä tietysti erottanut häntä muista; hän kävi kuin kaikki muutkin asiallaan. Mutta sitte aloin erottaa. Hän oli solakka, valkoverinen, keskikasvuinen, minun seurassani aina hieman kömpelö, aivan kuin ujosteleva (luulen, että hän oli kaikkien vieraiden seurassa samanlainen ja minä olin hänelle tietysti sama kuin kaikki muutkin, s.o. ihmisenä katsoen eikä lainanantajana). Heti kun hän oli saanut rahansa, kääntyi hän ja meni tiehensä. Ja aina hiljaa. Toiset ne kiistelivät, tahtoivat lisää, tinkivät enempiä, mutta hän ei koskaan; minkä sai... Minä varmaan sekoitan... Niin, minua kummastuttivat kaikista eniten hänen panttinsa: hopeaiset, kullatut korvarenkaat, viheliäinen medaljonki, — parinkymmenen kopekan hintaisia kaluja. Kyllä hän itsekin tiesi niiden sen hintaisia olevan, mutta hänen kasvoistansa näin niiden olevan hänelle kallisarvoisia, — ja todellakin oli siinä kaikki, mitä hänellä oli jäljellä isältänsä ja äidiltänsä. Sen sain perästäpäin tietää.

Kerran minä uskalsin hymähtää hänen kapineillensa. Nähkääs, sitä minä muutoin en koskaan tee, vaan olen aina kohtelias yleisölle, puhun vähän, kohteliaasti ja ankarasti. "Ankarasti, aina ankarasti". Mutta kerran toi hän minulle (aivan sananmukaisesti) jätteitä vanhasta oravannahkaturkista ja silloin minä en voinut hillitä itseäni, vaan sanoin hänelle jotakin, sukkeluuden tapaista. Hyvänen aika, kuinka hän punastui! Hänellä oli suuret siniset mieltiväiset silmät, mutta nekös silloin alkoivat hehkua. Sittenkään hän ei sanonut sanaakaan, otti vain "jätteensä" ja — meni tiehensä. Silloin minä ensimmäisen

kerran tarkkasin häntä *erityisesti* ja aloin ajatella hänestä jotakin sellaista, s.o. juuri semmoista erityistä. Niin, muistanpa vielä vaikutuksenkin, s.o. niin sanoakseni, sen päävaikutuksen, kaiken synteesin: sen näet, että hän oli hirveän nuori, niin nuori, että oli kuin neljäntoista vuotias ikään. Ja kuitenkin oli hän silloin jo kolmea kuukautta vailla kuudentoista vuoden vanha. Mutta enhän minä siitä aikunut puhua eikä tuo se synteesi ollutkaan.

Seuraavana päivänä tuli hän jälleen. Sittemmin sain tietää, että hän oli käynyt turkkineen Dobronravovin ja Moserinkin luona, mutta he eivät ota muuta vastaan kuin kultaesineitä eivätkä siis kauppohinkaan ryhtyneet. Minä olin häneltä kerran ottanut vastaan kameenkin [eräs jalokivi] (ihan kelvottoman) — ja harkitessani sitä perästäpäin kummastelin itsekin; muuta kuin kultaa ja hopeaa en minäkään ota panttiin, mutta häneltä otin tuon. Tämä oli sitte hänestä se toinen ajatus, sen muistan.

Sillä kerralla, s.o. Moserilla käytyään, toi hän minulle panttiin merenpihkasta tehdyn sikari-imukkeen — ihan joutavan kapineen, joka olisi semmoisten kerääjille kelvannut, mutta meille se ei ollut minkään arvoinen, sillä mehän välitämme vain kultakaluista. Kun hän nyt tuli edellisenä päivänä *kapinoituaan*, niin otin minä hänet ankarasti vastaan. Ankaruuteni, näet, on tilyssä kohtelussa. Mutta antaessani hänelle kaksi ruplaa en kuitenkaan malttanut olla hänelle sanomatta hiukan närkästyneellä äänellä: "tämän teen kuitenkin vain *teille*. Moser ei semmoista kalua ottaisi vastaan". "Teille"-sanalle panin erityisen painon ja juuri *määrätyssä tarkoituksessa*. Olin, näet, vihoissani. Hän punastui taas kuultuaan tämän "te"-sanon, oli vaiti, mutta ei viskanut pois rahoja, vaan otti, — köyhyys pakotti. Mutta kuinka hän punastui! Ymmärsin, että olin loukannut häntä. Ja kun hän oli mennyt pois, kysyin itseltäni yht'äkkiä: "maksako tämä voitto hänestä todellakin kaksi ruplaa?" He, he, he! Muistan, että tein kaksi kertaa juuri tämän kysymyksen: "maksako?" Ja nauraen ratkaisin sen itsekseni myöntävästi. Kovin olin silloin iloinen. Eikä se ollut mikään häijy tunne; minä tein tuon tahallani, varta vasten tahdoin koetella häntä, sillä minussa alkoi yht'äkkiä liikkua hänestä omituisia ajatuksia. Tämä oli kolmas erityinen ajatukseni hänestä.

... Ja siitä lähtien kaikki sitte alkoi. Tietysti minä oitis koetin ottaa selkoa kaikista asioista syrjäiteitä ja odotin hänen tuloansa hyvin kärsimättömästi. Minä aavistinkin, että hän kohta tulisi. Ja kun hän tuli, ryhdyin hänen kanssansa ystävälliseen puheluun tavattoman kohteliaasti. Minä, näet, olen saanut hyvänlaisen kasvatuksen ja osaan käyttäytyä. Hm... Silloin minä oivalsin, että hän on hyvä ja lempeäluontoinen. Hyvät ja lempeäluontoiset eivät kauan vastustele ja vaikka he yleensä eivät ole varsin avosydämiä, niin eivät he osaa ollenkaan välttää puhelua: he vastaavat niukasti, mutta vastaavat kuitenkin, ja mitä pitemmältä, sitä enemmän, vaan siinä ei saa itsekään väsyä, jos jonkin perille pyrkii. Tietysti ei hän minulle mitään selittänyt. Perästäpäin vasta sain tuosta "Golos"-lehdestä ja kaikesta tiedon. Silloin ilmoitteli hän tuon tuostakin, alussa tietysti ylpeästi: "kotiopettajatar, muka, suostuu matkustamaan maaseudulle, vastaus ehdoista lähetettävä suljetussa kirjeessä", vaan sittemmin: "suostuu kaikkiin, sekä opettamaan että seuranaiseksi, sekataloutta että sairasta hoitamaan, ja osaa ommella j.n.e., j.n.e.", kaikki, kuten tunnettua. Tietysti tuli tämä kaikki lisää ilmoituksiin kerta kerralta ja kun lopuksi epätoivo valtasi, niin suostui jo "palkatta, leivästä". Mutta paikkaa ei saanut. Silloin päätin minä koetella häntä viimeisen kerran: otin yht'äkkiä sen päivän numeron ja näytin hänelle ilmoituksen: "Nuori nainen, täysi orpo, etsii paikkaa pienten lasten opettajattareksi, *mieluummin ikäpuolen leskimiehen luona*. Osaa auttaa talouden hoidossa".

— Nähkääs, tämä ilmoitus on ilmestynyt tänä aamuna ja iltasella tuo varmaan jo saa paikan. Niin sitä pitää ilmoittaa!

Hän punastui ja taas alkoivat hänen silmänsä hehkua, hän kääntyi ja meni oitis pois. Minä olin hyvin tyytyväinen. Muutoin olin jo kaikesta varma enkä pelännyt mitään: imukkeistahan ei kukaan välitä. Ne olivat häneltä sitäpaitsi taas jo lopussa.

Niinpä sitten kävikin: kolmantena päivänä tuli hän taas, ihan kalpeana, hädissään, — minä käsitin, että hänelle oli kotona jotakin tapahtunut, ja niin olikin laita. Selitän kohta, kuinka kävi, mutta ensin tahdon vielä muistella, kuinka yht'äkkiä aloin ylvästellä ja osasin kohota hänen silmissänsä. Päähäni pälkähti yht'äkkiä sellainen tuuma. Asian laita oli se, että hän toi tämän Jumalan-kuvan (raskitsipa tuoda)... Oi kuulkaahan, kuulkaahan! Nyt se jo alkaa, tähän asti olen vain sekaantunut... Seikka on se, että tahdon muistaa kaikki, jokaisen pienimmänkin yksityiskohdan, joka ainoan piirteen. Minä tahdon nyt koota yhteen kohtaan ajatukseni, mutta — en vain voi, vaan kas, tässäpä ne yksityisseikat nyt ovat...!

Neitsyt Marian kuva... neitsyt Maria lapsen kanssa, hopeainen, kullattu vanha perheomaisuus, arvoltaan — no, noin kuusi ruplaa. Minä näin, että tämä pyhimyskuva oli hänelle kallis, mutta hän tahtoi pantata kaikki, ottamatta kehystä pois. Minä sanoin hänelle: parempi olisi ottaa kehys pois ja pitää kuva; jumalankuvaa on kuitenkin, tuota, niinkuin vaikea...

— Onko se kielletty?

— Ei juuri ole kiellettykään, mutta ehkä te itse...

— No, ottakaa pois sitte!

— Tiedättekö mitä, minä en ota pois, vaan panen sen tuonne jumalankuva-kaappiin, — sanoin minä, mietittyäni, — muiden kuvien joukkoon, lampun alle (minulla paloi aina lamppu konttorini ollessa auki), ja ottakaa te nyt ilman muuta kymmenen ruplaa!

— En tarvitse kymmentä, antakaa viisi, minä sen lunastan varmaan.

— Vai ette tahdo kymmentä? Kuva on kuitenkin sen arvoinen, — lisäsin minä huomattuani, että hänen silmänsä taas alkoivat hehkua. Hän oli vaiti. Minä toin hänelle viisi ruplaa.

— Älkää ylenkatsoko ketään; olen itse ollut tuollaisessa pulassa, vieläpä pahemmassakin, ja että nyt näette minut tällaisessa toimessa... niin johtuu se vain kaikesta, mitä olen kärsinyt...

— Te siis kostatte yhteiskunnalle? Niinkö? keskeytti hän minut yht'äkkiä hyvin pilkallisella kysymyksellä, jossa, muutoin, piili paljon viatontakin s.o. ylimalkaista, sillä silloin ei hän vielä ollut tehnyt erotusta minun ja muiden välillä, niin että hän sen sanoi melkein loukkaamatta. Vai niin, — ajattelin minä, — vai olet sinä semmoinen, luonteesi tulee ilmi; siis uuden suunnan ihmisiä ollaan.

— Nähkääs, huomautin minä heti, puoleksi leikillä, puoleksi, salamielisesti: "minä — minä olen osa sitä kokonaista, joka aina pahaa suo, vaan aina hyvää luo"...

Hän katsahti minuun pikaisesti ja hyvin uteliaasti, mutta hänen katseessaan oli kuitenkin paljon lapsellista.

— Odottakaa... Mikä ajatus se oli? Mistä se oli? Minä olen kuullut sen jossakin...

— Älkää vaivatko päätänne; sillä lauseella esittää Mefistofeles itsensä Faustille. Oletteko lukenut Faustia?

— E... en tarkkaan.

— Se on, ettette ole sitä ollenkaan lukenut. Mutta teidän on se luettava. Minä näen taas huulillanne pilkallisen ilmeen. Pyydän, älkää otaksuko minussa olevan niin vähän ymmärrystä, että, kaunistakseni lainanantajan tointani, tahtoisin esiintyä teille Mefistofeleenä. Lainanantaja pysyy lainanantajana. Sen tiedän.

— Te olette niin kummallinen... Enhän minä ollenkaan tahtonut teille mitään sellaista sanoa.

Hän tahtoi sanoa: minä en odottanut, että olisitte sivistynyt ihminen, mutta ei sitä sanonut; minä kuitenkin tiesin, että hän niin ajatteli. Olin häntä kovin kummastuttanut.

— Nähkääs, huomautin minä, joka alalla voi tehdä hyvää. En, tietysti, puhu itsestäni, sillä minä en tee muuta kuin pahaa, mutta...

— Tietysti voi jokaisessa toimessa tehdä hyvää, sanoi hän, luoden minuun nopean ja läpätunkevan katseen. "Niin juuri, jokaisessa toimessa", lisäsi hän yht'äkkiä.

Oi, minä muistan, muistan kaikki nuo silmänräpäykset. Ja minun on lisättävä, että kun nuoriso, tuo herttainen nuoriso tahtoo sanoa jotakin viisasta ja sattuvaa, niin se heti liian suoraan ja selvään kasvoissaan osoittaa että: "kas nyt, muka, minä sanon sinulle jotakin viisasta ja sattuvaa" — eikä se ole meikäläisten kerskaavaisuutta, vaan selvään näkee, että se itse pitää sitä arvossa, ja uskoo ja kunnioittaa, ja luulee, että muutkin aivan samalla lailla sitä kunnioittavat. Oi, sitä suoramielisyyttä! Mutta sillapä sitä voittaakin. Ja hänessä se oli ihanaa!

Muistan kaikki, — en mitään ole unohtanut. Kun hän oli mennyt, tein oitis päätökseni. Samana päivänä kävin viimeisellä tiedustelumatkallani ja sain kuulla kaikki hänen jäljellä olevat nykyiset salaisuutensa; hänen entisen elämänsä olin saanut tietää Lukerialta, joka ennen oli palvellut heidän luonaan ja jonka jo muutamia päiviä aikaisemmin olin lahjonut. Tuo salaisuus oli niin hirveä, etten käsittänyt kuinka vielä saattoi nauraa, niinkuin hän teki, ja kysellä Mefistofeleen sanoista, kun itse oli sellaisessa kauheassa tilassa. Mutta — nuoriso on nuorisoa! Juuri niin ajattelin silloin hänestä ylpeänä ja iloisena, sillä sehän osotti mielen jaloutta: vaikka hän, näet, olikin turmion partaalla, niin Goethen ylevät sanat kuitenkin säilyttivät tenhonsa. Nuoruus on aina jalomielinen, vaikkapa vähässä ja usein väärässäkin. Minä, näet, puhun vain hänestä yksistänsä. Ja pääasia on, että minä pidin häntä jo ikäänkuin *omanani* enkä epäillyt ylivallastani. Tiedättekös, se on varsin hekumallinen tuo ajatus, kun ei enää epäile.

Vaan mitäs minä?! Jos minä tällä lailla jatkan, niin milloin minä saankaan kaikki yhteen kohtaan

II.

Naimatarjous.

"Salaisuuden", jonka sain hänestä kuulla, selitän tässä lyhykäisesti. Hänen isänsä ja äitinsä olivat aikoja sitte kuolleet, kolme vuotta jo ennenkuin hän oli jäänyt kunnottomien tätiensä luo. Onpa liian vähäkin sanoa heitä kunnottomiksi. Toinen heistä oli leski, sillä iso perhe, — kuusi lasta, toinen toistaan pienempiä, — toinen taas oli iäkäs ja häijy vanhapiika. Molemmatkin olivat häijyjä. Hänen isänsä oli ollut virkamies, kirjuri pelkästään ja ainoastaan personallista aatelia: kaikki aivan kuin minua varten. Minä olin aivan kuin ylemmässä maailmassa: olinhan virasta eronnut loistavan rykmentin alikapteeni, perinnöllistä aatelia, itsenäinen mies j.n.e. ja mitä lainakassaani koski, niin voivat tädit katsella sitä asiaa ainoastaan kunnioituksella. Tätiensä luona oli hän ollut kolme vuotta orjuudessa: oli kuitenkin jossakin suorittanut tutkinnon, — olipas ehtinyt, olipas keinon keksinyt, vaikka joka päivä armottomasti täytyi työtä tehdä, — ja se merkitsi, että hänessä oli halu johonkin korkeampaan ja jalompaan. Mutta mitäs varten minä naida tahdoin? Vaan vähät minusta, siitä sittemmin... Ja siitäkös nyt kysymys onkaan? — Tätiensä lapsia hän opetti ja ompeli heille paitoja eikä lopulta vain sitä tehnyt, vaan pesi lattioidakin, hän, tuo heikkorintainen. He häntä suorastaan pieksivät ja soimasivat jokaisesta leipäpalasesta. Jopa asia päättyi siihen, että aikoivat myydä hänet. Hyi! Jätän kertomattakin nuo häpeälliset yksityisseikat. Myöhemmin ilmaisi hän minulle kaikki. Tätä kaikkea tarkkasi kokonaisen vuoden ajan heidän naapurinsa, muudan rihkamakauppias, joka kuitenkin ei ollut vain pelkkä rihkamakauppias, sillä hänellä oli kaksi hedelmämyymälääkin. Häneltä oli kuollut jo kaksi vaimoa ja hän etsi kolmatta, ja siinä hän tytön löysi: "se on, näet, vaatimaton, on kasvanut köyhyydessä ja minä nainkin vain orpojani varten". Hänellä oli todellakin lapsia. Hän kosi, alkoi hieroa kauppaa tätien kanssa, hän oli viidenkymmenen vanha. Tyttö kauhistui. Ja tähän aikaan juuri hän alkoi käydä luonani saadakseen ilmoituksia "Golos"-lehteen. Vihdoin alkoi hän rukoilla tätiään, että he antaisivat hänen ajatella asiaa edes pikkaraisen aikaa. Hänelle se myönnettiin, vaan enempää ei ja nyt he alkoivat ahdistaa häntä: "Itsekään emme tiedä mitä syödä ilman liikaa suuta". Minä olin jo kuullut kaiken tämän, mutta sinä päivänä vasta tein päätökseni.

Iltaisella tuli kauppias heille tuoden puodistaan makeisia viidenkymmenen kopeekan arvosta: tyttö istui hänen seurassaan, kun minä kutsutin hänet Lukerian kautta kyökistä ulos ja käskin kuiskuttamaan hänelle, että olin portilla ja halusin heti paikalla sanoa hänelle jotakin. Minä olin silloin itseäni hyvin tyytyväinen. Ja ylipäänsä olin koko sen päivän hirveän tyytyväinen.

Siinä portilla selitin minä Lukerian läsnä ollessa hänelle, joka oli hämmästynyt jo siitä, että olin kutsuttanut hänet ulos, selitin, että pidän onnena ja kunniana... Toiseksi, ettei hän kummastelisi, että näin portilla... "olen, muka, rehellinen mies ja olen ottanut kaikesta selkoa". Enkä minä valehdellutkaan, sanoessani olevani rehellinen mies. Mutta vähät siitä! Enkä puhunut ainoastaan sopivalla tavalla, s.o. osoittaen olevani hyvin kasvatettu ihminen, vaan hyvin omaperäisestikin, ja se on pääasia. Vai onko paha sitä tunnustaa? Olen tahtonut tuomita itseäni ja sen teenkin. Minun tulee siis puhua sekä vastaan että puolesta, ja puhunkin. Olen perästäpäin muistellut sitä mielihyvälläkin, vaikka se on typerää: ilmaisoin silloin suoraan häpeämättä, että, ensiksikään, en ole erittäin lahjakas, en erittäin viisas, ken tiesi, en erittäin hyväluontoinenkaan, vaan jotensakin *jokapäiväinen egoisti* (minä muistan tämän lauseen, keksin sen silloin sinne mennessäni ja olin tyytyväinen) ja että minussa ehkä on monta hyvinkin paha puolta muissa suhteissa. Kaiken tuon sanoin omituisella ylpeydellä, — niinkuin semmoista sanotaan. Luonnollisesti oli minulla niin paljon aistia, että, ilmaistuani jalosti vikani, en jättänyt ilmaisematta ansioitanikaan: "sen sijaan, muka, on minulla sitä ja sitä ja sitä". Minä näin, että hän vielä hirveästi pelkäsi, mutta en lieventänyt mitään, vieläpä, huomattuani sen, varta vasten kovensin: sanoin suoraan, ettei hänen tarvitse nälkää nähdä, mutta mitä pukuihin, teattereihin ja tanssiaisiiin tulee, — niin niistä ei voi olla puhuttakaan; kentiesi tuonnempana, kun pääsen tarkoitusteni perille. Tämä ankara puhetapa kovin viehätti minua. Lisäsin ja myöskin aivan kuin sivumennen, että kun olin ryhtynyt tällaiseen toimeen, s.o. lainakassan pitäjäksi, niin oli minulla sitä varten muudan päämäärä, oli, muka, olemassa muudan sellainen asianhaara... Sitäpaitsi minulla oli oikeuskin niin puhua, sillä minulla todellakin oli muudan päämäärä ja oli olemassa sellainen asianhaara. Nähkääs, minä olen koko ikäni vihannut tällaisia kassoja ja vaikka todellakin on naurettavaa lausua itselleen salaperäisiä asioita, niin sittenkin olen tahtonut "kostaa yhteiskunnalle". Se on totta, totta, totta! Senpä tähden hänen sutkauksensa sinä aamuna, että minä muka "koston", ei ollut paikallaan. S.o. nähkääs jos olisin sanonut hänelle suoraan: "niin kyllä, minä koston yhteiskunnalle", niin olisi hän purskahtanut

nauruun, niinkuin tänä aamuna ja silloin se todellakin olisi ollut naurettavaa. Mutta nyt osottautui, että epäsuoralla vihjauksella, käyttämällä salaperäistä lausetapaa, saattoi vaikuttaa mielikuvitukseen. Sitä paitsi en enää peljännyt mitään: tiesinhän, että tuo lihava kauppias joka tapauksessa oli hänelle minua inhottavampi ja että minä, portilla seisossani, olin hänelle kuin pelastuksen enkeli. Ymmärsinpäs sen! Oi, konnuudet ihminen ymmärtää erinomaisen hyvin! Mutta oliko se edes konnuutta? Kuinka on ihmistä tuomittava? Enkö minä sitte häntä jo silloin rakastanut?

Odottakaahan: tietysti minä en hiiskunut hänelle hyvästä teosta puolta sanaakaan; päin vastoin, aivan päin vastoin: "kiitollisuuden velassa olen, muka, *minä* ettekä *te*? Sen minä sanoin selvin sanoin, en malttanut olla sanomatta ja se tuntui kentiesi typerältä, sillä huomasin hänen kasvoissansa pikaisen rypyn. Mutta kokonaisuudessa oli voitto kuitenkin minun puolellani. Odottakaahan: jos kerran muistelen kaikkea tätä ikävää, niin mainitsen viimeisenkin halpamaisuuden: minä seisoin siinä ja päässäni liikkui ajatus: sinä olet pitkä, muhkea mies, hyvin kasvatettu ja — ja vihdoin, kerskaamatta puhuen, et ole ollenkaan ruma. Semmoista ymmärryksenä silloin soitteli. Tietysti hän minulle siinä portilla sanoi: *otan*. Vaan... vaan minun täytyy se lisätä: hän ajatteli kauvan, ennenkuin sen sanoi. Niin mielti, niin mielti, että minä jo olin kypsä: 'no, kuinkas?' — enkä malttanutkaan, vaan oikein komeasti kysäisin: 'no, kuinkas nyt sitte?'"

— Odottakaahan, minä mietin, vastasi hän.

Ja niin vakavat olivat hänen somat kasvonsa, että silloinkin jo olisin voinut kaiken nähdä! Mutta minäpä pahastuin: "vai, ajattelin minä, horjuu hän minun ja tuon kauppiaan välillä?" Oi, silloin minä en vielä käsittänyt! En mitään, en mitään minä silloin vielä käsittänyt! Tähän päivään saakka en ole mitään käsittänyt! Minä muistan, että Lukeria juoksi minun jälkeeni, kun jo olin mennyt pois, seisautti minut tiellä ja sanoi kiireissään: "Jumala palkitsee teitä, herra, että otatte meidän kauniin neitimme, mutta älkää hänelle tästä mitään puhuko, hän on niin ylpeä."

Ylpeä! Minä, nähkääs, itsekin rakastan noita hieman ylpeitä. Ylpeät ovat varsinkin silloin kauniita, kun... no, kun ei enää epäile vallastaan heidän yli, eikö niin? Oi, kelvotonta, kömpelöä ihmistä! Oi, kuinka minä olinkin tyytyväinen! Tiedättekö, että kun hän siinä portilla seiso i mieltien, antaisiko minulle myöntävän vastauksen vai ei, ja minä häntä ihmettelin, — tiedättekö, että hän saattoi silloin ajatella näinkin: "Jos kerran onnettomuus on tullakseen kumpaisessakin tapauksessa, niin eikö ole parempi suorastaan valita niistä pahempi, s.o. tuo lihava kauppias; lyököön sitte päissään pikemmin minut kuoliaaksi." Vai kuinka luulette, saattoihan hän niinkin ajatella? Mutta nytkään en ymmärrä suorastaan mitään! Sanoin vast'ikään, että hän saattoi niin ajatella; valitako kahdesta onnettomuudesta pahempi, s.o. kauppias. Vaan kumpi oli silloin hänestä pahempi? Kauppiasko vai Goethen viittaava lainanantaja? Se on vielä kysymys! Mikä kysymys? Sitäkään en ymmärrä: vastaus makaa pöydällä ja minä sanon: kysymys! Mutta vähät minusta! Minusta nyt ei ole puhettakaan. Muuten, mitä se minua liikuttaa, — minustako on puhe vai ei? Sitäpä puolta en osaa ollenkaan ratkaista. Parempi olisi panna maata. Päätäni kovin kivistä...

III.

Jalomielinen mies, vaikka en usko itsekään.

En voinut nukkua. Ja vieläpä, kun päässä semmoinen valtimo jyskii! Tekee mieli muistella kaikkea tätä surua. Oi, sitä saastaa! Oi, mistä loasta minä silloin hänet vedinkin ylös! Pitihän hänen ymmärtää se, antaa arvo teolleni... Minua miellytti myös moni seikka, esimerkiksi se, että olin yhden viidettä ja hän tuskin kuudentoista vanha. Se minua viehätti, tämä tunne; suloinen se oli, hyvin suloinen.

Tahdoin, esimerkiksi, toimittaa häät *à l'anglaise*, s.o. aivan kahdenkesken, ainoastaan kahden todistajan läsnäollessa, joista toinen oli oleva Lukeria ja sitte oitis rautatielle, vaikkapa esimerkiksi Moskovaan (sinne minulla oli sattumalta asiaa) johonkin hotelliin kahdeksi viikoksi asumaan. Mutta hän sitä vastusti, ei suostunut ja minun täytyi mennä tätiäni luo kunnioitustani osottamaan, aivan kuin sukulaisten luo, joilta hänet vien. Minä siihen myönnyin ja osotin tädeille asianomaista kunnioitusta. Lahjoitinpa vielä noille luontokappaleille kullekin sata ruplaa ja lupasin enemmänkin, tietysti kuitenkin hänelle mitään sanomatta, etten pahoittaisi hänen mieltään tuolla kehnolla asialla. Tädit muuttuivat oitis pehmeiksi kuin silkki. Riideltiinpä myötäjaisistäkin: tytöllä ei ollut lainkaan mitään, mutta ei hän mitään tahtonutkaan. Minun onnistui kuitenkin saada hänet vakuutetuksi, että ilman mitään ei käynyt laatuun ja kapiot toimitin minä, sillä kukapa hänelle muutoin olisi mitään tehnyt?

Mutta vähät minusta! Kuitenkin ehdin minä silloin ilmaista hänelle muutamia mielipiteitäni, että hän ainakin niistä olisi selvillä. Ehkäpä kiirehdin liiaksikin. Pääasia on, että hän alusta alkaen jo osotti rakkautta minua kohtaan, vaikka olikin umpiluontoinen; iltaisin, kun tulin, otti hän minut ihastuneena vastaan, kertoa leperteli minulle (niin viattoman viehättävästi!) koko lapsuutensa ajan, kaikki nuoruudestaan, kodistaan, isästään ja äidistään. Mutta minä valoin koko tuon hurmoksen kerrassaan kylmällä vedellä. Ja siinä minun mielipiteeni olikin. Ihastukseen vastasin minä vaitiololla, hyvänsuovalla, tietysti... mutta hän huomasi kuitenkin pian, että oli ero välillämme ja että minä olin — arvoitus. Ja sitä minä pääasiallisesti tahdoinkin. Ehkäpä vain arvoituksen takia olin koko tämän tuumuuden tehnytkin. Ensiksi, ankaruus, — ankaruuden varjossa toin hänen taloonikin. Sanalla sanoen, silloin, kävellessäni ja ollessani tyytyväinen, suunnittelinkin koko järjestelmäni. Ja ilman vähintäkään väkinäisyyttä tuli se aivan itsestään esiin. Eikä toisin ollakaan voinut, minun täytyi tehdä tämä järjestelmä vastustamattomasta syystä, vai joko minä, todella, herjaan itseäni! Järjestelmäni oli vilpittön. Vaan ei, kuulkaahan, jos kerran ihmistä tuomitsee, niin tuomittakoon hänet tosiasiaihin nojalla... Kuulkaahan:

Kuinka minä alkaisin, sillä on hyvin vaikeaa? Kun alkaa puolustaida, niin silloin vasta vaikea onkin. Nähkääs: nuoriso halveksii, esimerkiksi, rahaa, — mutta minä panin oitis painoa rahoille, annoin arvoa rahoille. Ja panin semmoisen painon, että hän yhä enemmän vaikenä. Siristi vain suuria silmiänsä, kuunteli, katseli ja oli vaiti. Nähkääs, nuoriso on jalomielinen, se on jalomielinen ja intomielinen, mutta suvaitsevaisuutta siinä ei paljoa ole; niin pian kuin jotakin vain on kierosti, niin on ylenkatse valmis. Minä taas tavoittelin mielen suuruutta, tahdoin istuttaa sitä suoraan sydämeen, saada sitä sydämelliseen katsantotapaan, niinhän? Otan inhottavan esimerkin: kuinka esimerkiksi olisin selittänyt lainakassani sellaiselle luonteelle? Tietysti en minä sitä suorastaan ottanut puheeksi, sillä silloin olisi näyttänyt ikäänkuin minä olisin pyytänyt anteeksi lainakassani tähden, vaan minä toimin, niin sanoakseni, ylpeydellä, puhelin melkein vaitiololla. Ja minä olen mestari vaitiololla puhumaan, minä olen koko ikäni siten puhunut, olenpa itsekseni näytellyt vaitiololla kokonaisia murhenäytelmiä. Oi, olenhan minäkin ollut onneton! Olen ollut kaikkien hylkäämä ja unhottama, eikä kukaan, ei kukaan sitä tiedä! Ja yhtäkkiä tuo kuusitoistavuotias sitte haali kokoon minusta kaikellaisia yksityisseikkoja kelvottomilta ihmisiltä ja luuli tietävänsä kaikki, vaikka kaikkein salaisin kuitenkin on jäänyt tämän miehen sydämen sopukkaan. Mutta minä vain olin vaiti ja varsinkin hänen kanssansa olin vaiti ihan eiliseen päivään asti, — ja miksikä olin vaiti? Ylpeydestä vain. Tahdoin, että hän itsestään saisi tietää, minutta, mutta ei vain kunnottomien ihmisten kertomuksista, että hän itse arvaisi ja käsittäisi, mikä mies olin. Ottaessani hänet talooni tahdoin täydellistä kunnioitusta itseäni kohtaan. Tahdoin, että hän seisoi edessäni rukoillen kärsimyksieni puolesta — ja minä sen ansaitsin. Oi, minä olen aina ollut ylpeä, minä olen aina tahtonut joko kaikki tahi ei mitään! Ja juuri sentähden, etten tahtonut puolta onnea, vaan kaikki, — juuri sen tähden olinkin pakotettu silloin siten toimimaan: "että, muka, arvaahan asia itse ja pidä arvossa!" Sillä, myöntäkäähän itse, että jos olisin ruvennut hänelle selittämään ja kuiskaamaan, kiertelemään ja kunnioitusta anomaan, — niin olisi ollut sama, kuin jos olisin almu pyytänyt... Vaan mitäpä... vaan mitäpä minä siitä puhuu!

Tuhmaa, tuhmaa, tuhmaa ja tuhmaa! Ilmoitin hänelle silloin suoraan ja säälimättä (ja minä panen painoa siihen, että tein sen säälimättä) parilla sanalla, että nuorten jalomielisyys on mainio asia, mutta ettei se maksa ollenkaan mitään. Ja miksi ei maksa? Siksi, että sen helpolla saa, ilman elämän kokemusta; kaikki tuo on, niin sanoakseni, "olemassaolon ensimmäisiä vaikutelmia", mutta katsotaanpas heitä itse teossa. Huokeahintainen jalomielisyys on aina helppo asia, jopa uhrata elämänsäkin — sekin on helppoa, sillä veri kiehuu ja voimien näytettä, kauneutta hirveästi tekee mieli. Mutta ottakaapa jalomielisyyden urotyö, hyvin raskas, hiljainen, huomaamaton, loistoton, herjattu, semmoinen, johon vaaditaan uhrausta paljon, vaan josta kunniaa ei lähde pisaraakaan, — jossa te, ilosta loistava mies, olette konna kaikkein silmissä, vaikka olette rehellisin ihminen maailmassa, — koettakaapa siihen työhön ryhtyä, ehei, ettepä uskalla. Mutta minä, minä en ole koko ikänäni muuta tehnytään, kuin siinä urotyössä taistellut... Alussa riiteli hän hirveästi vastaan, mutta alkoi sitte olla vaiti, jopa ihan täydellisesti, silmiänsä vain kovin siristi kuunnelleessaan, suuria, suuria tarkkaavia silmiänsä. Ja... ja sitä paitsi huomasin minä yht'äkkiä tuon epäluottavan, äänettömän, ilkeän hymyn. Ja tuo hymy huulillaan tuli hän talooni. Totta on sekin, ettei hänellä ollut enää minne mennä...

IV.

Yhä vain tuumia ja tuumia.

Kuka meistä silloin ensin alkoi?

Ei kukaan. Se alkoi itsestään, ihan alusta. Sanoin, että toin hänet talooni ankarin vaatimuksin, vaan jo alusta pitäen olin ystävällisempi. Jo hänen morsiamena ollessaan ilmoitin hänelle, että hänen toimeksensa tulisi panttien vastaanottaminen ja rahan ulosantaminen eikä hän silloin siihen mitään sanonut (huomatkaa se!) Jopa hän sitte ryhtyi oikein innolla työhön. Tietysti jäi asunto, huonekalut ja kaikki ennalleen. Asunnossamme on kaksi huonetta: toinen on iso sali, josta osa on väliseinällä jaettu kassahuoneeksi, toinen, myöskin iso huone, on meidän yhteinen ja samalla makuuhuonekin. Kalusto on huono, hänen tädillänsäkin se oli parempi. Jumalainkuvakaappini on salissa, jossa kassakin on; minulla huoneessani on kaappi, jossa on muutamia kirjoja ja arkku, jonka avaimet ovat minulla; sitä paitsi on sänky, pöytiä ja tuolia. Hänen vielä morsiamena ollessaan sanoin, että elannoksemme, se on ruoaksi minulle, hänelle ja Lukerialle, jonka sain luokseni houkutelluksi, olen määrännyt ruflan päivässä, ei enempää: "minun, näet, tuli saada kolmekymmentä tuhatta ruplaa kolmessa vuodessa, muutoin ei olisi raha-ansiota". Hän ei vastustellut, mutta minä korotin itse ruokarahan kolmellakymmenellä kopekalla. Samoin teatterikin. Olin sanonut hänelle, hänen morsiamena ollessansa, ettemme tulisi käymään teatterissa ja kuitenkin oltiin kerran kuukaudessa teatterissa, hyvillä paikoilla, permannolla. Me kävimme yhdessä, olimme kolme kertaa, näimme "Onnen etsinnän" ja "Pericholen", muistaakseni (mutta mitä joutavia!). Ääneti sinne menimme, ääneti palasimme takaisin. Miksikä, miksikä alusta alkaen rupesimme olemaan ääneti? Eihän alussa ollut riitaakaan, mutta vaiti yhä vain oltiin. Muistan, että hän silloin aina katsoi minuun ikäänkuin salaa: mutta kun sen huomasin, niin lisäsin vain vaitioloa. Totta on, että minä aloin vaitioloa käyttää eikä hän. Hänen puoleltaan oli pari ystävyden osoitusta, jopa hän yritti syleilläkin minua; mutta kun nämä puuskat olivat sairaanomaisia, hysteerillisiä ja minä halusin lujaa onnea ja kunnioitusta, niin otin ne kylmästi vastaan. Ja minä olin oikeassa; joka kerta oli näiden puuskien jälkeen seuraavana päivänä riitaa.

Eikä oikeastaan mitään riitaa ollut lainkaan, mutta äänettömyyttä vain ja — ja yhä julkeampi oli hänen muotonsa. "Kapinaa ja itsenäisyyttä" — sitä se tiesi, mutta sitä hän vain ei osannut. Niin tuo lempeäluontoinen olento kävi yhä julkeammaksi. Uskotteko, minä muutuin hänelle saastaksi, minä sen huomasin. Ja siitä ei ollut epäilystäkään, että hän ajoittain joutui aivan suunniltaan. Mutta kuinkas sellaisesta loasta ja kurjuudesta tultua, jossa täytyi lattiaita pestä, oli mahdollista kiukustua meidän köyhyytemme tähden? Nähkääs, ei se köyhyyttä ollut, vaan säästäväisyyttä, ja missä tarvitsi, siinä oli yltäkyläisyyttäkin niinkuin liinavaatteissa, puhtaudessa. Minä olen aina ennenkin ajatellut, että miehen puhtaus se on, joka vaimoa viehättää. Muutoin ei hän nurissut minulle köyhyydestäni, vaan minun muka saituudestani taloudessa: "tarkoituksensa hänellä siis on, tahtoo, näet, lujaa luonnetta osoittaa". Teatterista hän kieltäytyi yht'äkkiä itse. Ja yhä enemmän kasvoi pilkallinen ilme hänen kasvoissaan, mutta minäpä lisäsin äänettömyyttä, minä vain lisäsin äänettömyyttä.

Eikö sitte pitäisi puolustaida? Pääasia oli lainakassa. Suvaitkaahan: minä kyllä tiesin, ettei nainen, semminkään kuusitoistavuotias, voi täydellisesti miehelle alistua. Naisilla ei ole itsenäisyyttä, se on selviö, se on nytkin, nytkin minulle selviö. Mitäpä siitä, että hän tuolla salin pöydällä makaa: totuus on totuus eikä Stuart Millkään sille mahda mitään. Mutta rakastava nainen, oi, — hän jumaloitsee rakastetun olennon vikojakin, jopa hänen ilkitöitänsäkin. Eikä tämä itsekään keksisi ilkitöilleen sellaisia puolustussyitä, kuin nainen keksii. Se on kyllä jalomielistä, mutta ei itsenäistä. Naisia on turmellut juuri tämä itsenäisyyden puute. Ja mitäs? Sanon sen vieläkin, jos osoitate minulle tuota pöytää? Onko se itsenäistä, mitä siinä pöydällä on? Oi — oi!

Kuulkaahan: hänen rakkaudestaan olin minä silloin vakuutettu. Heittäytyihän hän silloinkin kaulaani. Hän rakasti siis tahi, oikeammin sanoen, — tahtoi rakastaa. Niinpä niinkin: hän halusi rakastaa. Ja pääasia on, ettei mitään sellaisia ilkitöitäkään ollut, joille hänen olisi tullut puolustusta etsiä. Te sanotte samoin kuin kaikki muutkin: lainanantaja. Vaan mitäpä siitä, että olen lainanantaja? Se merkitsee vain, että on olemassa syitä, jos mitä jalomielisin mies on ruvennut lainanantajaksi. Nähkääs, hyvät herrat, on aatteita... s.o. nähkääs, jos muutaman aatteen lausuu julki, sanoilla ilmaisee, niin tuntuu se hirveän tyhmältä. Itseäkin hävettää.

Mutta minkä tähden? Ei minkään tähden. Sen tähden, että olemme kaikki kelvottomia emmekä siedä totuutta, tahi en oikein tiedä minkätähden. Sanoin vastikään "jalomielinen mies". Se on naurettavaa, mutta kuitenkin se oli niin. Sehän on tosi, s.o. kaikkein totisin tosi! Niin, minulla *oli oikeus* silloin koettaa turvata asemaani ja avata tämä lainakassa; "te hylkäsitte minut, te, ihmiset, juuri te ajoitte minut pois ylenkatseellisella vaitiololla. Minun intohimoiseen pyrintööni vastasitte te koko elinaikani kestäväällä loukkauksella. Minulla siis oli oikeus suojata itseäni seinällä, kerätä nuo kolmekymmentä tuhatta ruplaa ja päättää elämäni juoksu jossakin Krimin etelärannikolla, vuoristossa, viinitarhan keskellä, maatilallani, jonka ostaisin näillä kolmellakymmenellä tuhannella, vaan pääasiallisesti ollakseni kaukana teistä kaikista, mutta ilman vihaa teitä vastaan, ihanne sielussani, rinnallani rakastettu vaimo, perheen ympäröimänä, jos Jumala niin tahtoi, ja auttaen seudun köyhiä asujamia." Tietysti on hyvä, että tämän nyt puhun itsekseen, mutta olisikos ollut mitään tyhempää, jos silloin olisin sanonut hänelle tämän ääneen? Siitä syystä istuimmekin silloin ylpeästi ääneti. Sillä mitä hän olisi ymmärtänyt? Kuudentoista vuoden vanha, aivan nuori vielä, — mitä olisi hän minun puolustuksistani,

minun kärsimyksistäni ymmärtänyt. Hän oli suoraviivainen luonne, ei tuntenut elämää, hänen vakaumuksensa olivat nuoret ja helpolla saadut, hänessä oli tuota "kaunosielujen" lyhytnäköisyyttä, mutta pääasia olisi ollut lainakassa ja — siinä kaikki, (vaan olenkos minä ollut mikään hirviö lainanantajana, eikös hän ole nähnyt, kuinka minä olen menetellyt ja olenko liikaa ottanut?!) Oi, kuinka totuus on hirveä maan päällä!

Tämä ihana, tämä lempeä, tämä taivahinen olento, hän oli sieluni tyranni, kärsimätön tyranni ja kiusaaja. Minähän loukkaisin itseäni, ellen sitä sanoisi! Luuletteko, etten häntä rakastanut? Kuka saattaa sanoa, etten häntä rakastanut? Nähkääs, se oli ironiaa, se oli kohtalon häijyä ivaa! Me olemme kirotut, ihmisten elämä yleensä on kirottu! (Ja minun varsinkin!). Ymmärränhän sen nyt, että jossakin olin erehtynyt. Jotakin siinä kävi toisin. Kaikki oli selvä, tuumani oli kirkas kuin taivas: "Olla tyly, ylpeä eikä kaivata mitään henkisiä lohdutuksia ja kärsiä ääneti". Niin olikin, minä en ole valehdellut, en ole valehdellut. "Itsepähän sitte saa nähdä, että siinä oli jalomielisyyttä, jota hän ei osannut huomata, — ja kun sen joskus oivaltaa, niin antaa hän sille kymmenen kertaa suuremman arvon ja lankee tomuun rukoilemaan ristissä käsin". Semmoinen oli tuumani. Mutta jotakin siinä unhotin tahi jätin huomaamatta. Jotakin jäi siinä tekemättä. Mutta riittää jo, riittää! Ja keltä nyt anteeksi pyydän? Kun loppui, niin loppui. Rohkeutta, mies, ja ole ylpeä. Sinä et ole syypää...

Mitäs, minä puhun totta, en pelkää katsoa totuutta kasvoista kasvoihin: *hän* oli syypää, *hän* oli syypää...

V.

Lempeäluontoinen kapinoitsee.

Riidat alkoivat siitä, että hän yht'äkkiä rupesi antamaan rahaa omalla tavallaan ja arvostelemaan pantteja kalliimmiksi, kuin mikä niiden arvo oli, jopa suvaitsi pari kertaa käydä väittelemäänkin kanssani siitä asiasta! Minä en antanut myöten. Mutta siihen osui silloin tuo kapteenin rouva.

Se vanha ämmä toi, näet, medaljongin, joka oli hänen miesvainajansa lahjoittama, siis muistoesine. Minä annoin siitä kolmekymmentä ruplaa. Silloin ämmä alkoi katkerasti itkeä ja pyytää, että tuo kalu säilytettäisiin, — tietysti, se säilytetään. Mutta viiden päivän kuluttua tuli hän yht'äkkiä vaihtamaan sitä rannerenkaaseen, joka ei ollut kahdeksankaan ruplan arvoinen; tietysti minä en siitä huolinut. Varmaan huomasi hän jotakin vaimoni silmistä, koska tuli jälleen minun poissa ollessani, ja tämä vaihtoihin hänelle medaljongin.

Saatuani sen samana päivänä tietää, nuhtelin häntä siitä lempeästi, mutta lujasti ja järkevästi. Hän istui sängyn laidalla, katseli maahan ja koputteli oikean jalkansa terällä mattoon (se oli hänen tapansa): häijy hymy oli hänen huulillaan. Silloin ilmoitin minä hänelle aivan levollisesti, vähääkään ääntäni korottamatta, että rahat ovat *minun*, että minulla on oikeus katsella elämää *omilla silmilläni* ja — että minä, ottaessani hänet talooni, en ollut salannut häneltä mitään.

Hän hypähti yht'äkkiä seisalleen, alkoi yht'äkkiä kokonaan vavista ja — mitäs luulette — polki minulle yht'äkkiä jalkaa; siinä oli peto, se oli vihanpuuskaa, se oli peto vihanpuuskassa. Minä aivan jähmetyin hämmästyksestä; semmoista menettelyä en ollut koskaan odottanut. Mutta minä en kadottanut malttiani, en tehnyt liikettäkään, ja taaskin samalla levollisella äänellä ilmoitin suoraan, että tästä saakka otan häneltä pois osallisuuden asioihini. Hän nauroi minulle vastoin silmiäni ja lähti ulos asunnosta.

Asianlaita oli se, ettei hänellä ollut oikeutta lähteä ulos asunnosta. Ilman minua ei minnekään, sellainen oli sopimuksemme jo hänen morsiamena ollessaan. Iltapuoleen hän palasi; minä en sanonut sanaakaan.

Seuraavana päivänä aamulla meni hän taas ulos, ylihuomenna samoin. Minä suljin kassan ja lähdin tätien luo. Heidän kanssaan olin lopettanut tuttavuuden oitis häiden jälkeen; en tahtonut heitä luokseni enkä käynyt itse heidän luonaan. Nyt selvisi, että vaimoni kävi heidän luonaan. He kuuntelivat minua uteliaisuudella ja nauroivat minulle vasten silmiä: "se on, sanoivat, teille oikein". Tuota heidän nauruaan minä juuri odotinkin. Silloin minä lahjoin nuoremman naimattoman tädin, annoin hänelle etukäteen viisikolmatta ruplaa. Parin päivän kuluttua tuli hän jo luokseni ja ilmoitti: "asiaan kuuluu olevan sekaantunut muudan luutnantti Jefimovitsch, entinen rykmenttitoverinne". Minä kummastuin kovin. Tuo sama Jefimovitsh oli tehnyt minulle eniten pahaan rykmentissä, ja kuukausi sitten tuli hän,

häpeämätön kun oli, pari kertaa lainakassaani muka panttaamaan jotakin, ja muistan, että hän silloin alkoi vaimoni kanssa naureskella. Menin silloin hänen luo ja sanoin, ettei hän enää saisi tulla luokseni entisten juttujemme tähden; mutta mitään muuta ajatusta ei päähänikään pälkähtänyt, sillä luulin vain, että hän oli muuten röyhkeä. Mutta nyt ilmoitti tati odottamatta, että heillä oli sovittu kohtaaminen ja että tätä asiaa välitti muudan tätien entinen tuttava, everstin leski Julia Samsonovna; "hänen luonaan, sanoi, vaimonne nyt käykin".

Tämän kohtaamisen kerron vain lyhyesti. Kaikkiaan maksoi tämä juttu minulle kolmesataa ruplaa, mutta kahdessa vuorokaudessa sain aikaan sen, että seisoin viereisessä huoneessa suljettujen ovien takana kuuntelemassa vaimoni ensimmäistä kohtausta Jefimovitshin kanssa. Sitä odottaessa oli meillä tuon päivän edellisenä päivänä lyhyt, mutta minulle hyvin tähdellinen keskustelu.

Hän oli palannut kotia illan suussa ja istui sängyn laidalla, katsellen minua pilkallisesti ja koputellen jalallaan lattiaan. Katsellessani häntä, johtui yht'äkkiä mieleeni ajatus, että hän koko viimeisen kuukauden tahi, paremmin sanoen, kahden viimeisen viikon kuluessa, ei ollut lainkaan ollut luonteensa mukainen, voipi sanoa, että oli ollut aivan luonteensa vastainen; edessäni oli rajua, kiinnikäypä olento, joka ei juuri ollut häpeämätön, mutta ilkeä ja itse kiusaa tekevä ja riitaa tavoitteleva. Hänen lempeytensä pidätti häntä kuitenkin. Kun sentapainen raivostuu, niin kuitenkin näkee, vaikka hän menisikin liian pitkälle, että hän itse vain tekeytyy, itseään vain kiihoittaa ja että hänen itsensä ennen muita on mahdoton hillitä siveyttään ja häveliäisyyttä. Senpä tähden tuollaiset toisinaan hyppäävätkin liian korkealle, niin ett'eivät usko omaa tarkastavaa järkeänsäkään. Irstaisuuteen tottunut ihminen lieventää aina tekoaan, toimii häijymmin, mutta järjestyksen ja soveliaisuuden varjossa ja vaatii itselleen etevämyyttä muiden rinnalla.

— Onko totta, että teidät ajettiin pois rykmentistä sentähden, että te pelkäsitte kaksintaistelua? kysäsi hän yht'äkkiä, kuin taivaasta pudonneena, ja hänen silmänsä alkoivat hehkua.

— On, minua pyydettiin, upseerien päätöksen mukaisesti, eroamaan rykmentistä, vaikka jo itse sitä ennen olin antanut virka-erohakemukseni.

— Pelkurina siis ajettiin pois?

— Niin, he tuomitsivat minut pelkuriksi. Mutta minä en kieltäytynyt kaksintaistelusta pelkurina, vaan sentähden, etten tahtonut alistua heidän itsevaltaiseen tuomioonsa ja vaatia kaksintaisteluun, koska en itse katsonut olevan mitään loukkauksen syytä. Tietäkää, — en malttanut olla silloin sanomatta, — että asettua sellaista itsevaltaisuutta vastaan ja ottaa päällensä kaikki seuraukset, vaatii paljota enemmän miehuutta, kuin mikä kaksintaistelu tahansa.

Minä en voinut hillitä itseäni, vaan ryhdyin tuolla lauseella itseäni puolustamaan; ja sitä hän vain kaipasikin, tätä uutta nöyryymistäni. Hän hymähti vihaisesti.

— Onko sitte totta, että te kolme vuotta kuljeskelitte Pietarin katuja kuin mikäkin irtolainen kerjäjien ja biljaardien alla yönne maaten.

— Olenpa ollut yötä Sennajallakin Vjasemskin talossa! [Vjasemskin talo Pietarissa hyvin tunnettu kurjimman köyhälistön työssija. *Suomentaja*] Niin, totta se on; elämässäni oli, senjälkeen kun rykmentin jätin, paljon häpeätä ja lankeemusta, mutta ei siveellistä lankeemusta, sillä silloinkin itse ensimmäisenä vihasin tekojani. Se oli ainoastaan tahtoni ja ymmärrykseni lankeemusta ja se johtui yksinomaisesti epätoivoisesta tilastani. Vaan se on ollut ja mennyt...

— Niin, nyt olette suuri herra, — rahamies.

Se oli viittaus lainakassaan. Mutta minä ehdin jo hillitä itseäni. Minä näin hänen himoitsevan minulta minua halventavia selityksiä. Mutta minä en niitä hänelle antanut. Parhaaksi soitti silloin panttaaja ja minä menin ulos saliin. Kaksi tuntia senjälkeen, kun hän jo oli pukeutunut ulos mennäkseen, seisattui hän eteeni ja sanoi:

— Kuitenkaan ette siitä mitään minulle puhunut ennen häitämme.

Minä en vastannut mitään ja hän meni ulos.

Ja niin minä sitte seisoin seuraavana päivänä siinä huoneessa oven takana ja kuuntelin, kuinka kohtaloni ratkaistiin; taskussa oli minulla revolveri. Hän istui päällysvaatteet yllään pöydän luona ja Jefimovitsh kiemaili hänen edesssänsä. Mitenkäs kävi? Kävi (ja minä sanon sen omaksi kunniakseni) aivan niin, kuin minä olin aavistanut ja olettanut, vaikka en sitä täysin tunnustanut, että niin aavistin ja oletin. En tiedä, lausunko ajatukseni kyllin selvään.

Nähkääs, mitä tapahtui! Minä kuuntelin koko tunnin ajan ja koko tunnin olin läsnä kaksintaistelussa

mitä jaloimman ja ylevimmän naisen ja maailmanmiehen, paheellisen, typerän, raatelevan luontokappaleen välillä. Ja mistä, ajattelin minä hämmästyneenä, mistä tietää tuo suoramielinen, lempeäluontoinen, harvapuheinen olento kaiken tuon. Sukkelin ylhäismaailmallisten ilveilyjen kirjoittajakaan ei olisi osannut luoda sellaista kohtausta, niin täynnä pilkkaa, mitä avomielisintä naurua ja sekä hyveen että paheen pyhää ylenkatsetta. Ja kuinka paljon loistoa olikaan hänen sanoissansa ja sanansutkauksissansa, mikä sukkeluus hänen vastauksissansa, mikä totuus hänen arvosteluissaan! Ja kuinka paljon melkein neitseellistä viattomuutta samalla kertaa!

Vaimoni nauroi vasten silmiä hänen rakkauden tunnustuksillensa, hänen liikkeillensä, hänen oletuksillensa. Toinen, joka oli tullut sinne käydäkseen suoraan asiaan käsiksi ja aavistamatta vastarintaa, oli kuin puulla päähän lyöty. Alussa olisin voinut luulla, että tämä vaimoni puolelta oli vain kiemailemista — "sukkelan, vaikkakin turmeltuneen olennon kiemailemista itseään kalliimmaksi arvioidakseen". Mutta ei, totuus loisti kuin aurinko eikä ollut mitään epäilemistä. Ainoastaan rajusta, teennäisestä vihasta minua vastaan saattoi hän, tuo kokematon, suostua tähän kohtaukseen, vaan kun asiaan oli ryhdyttävä, niin aukenivat hänen silmänsä oitis. Tämä olento halusi vain saada loukata minua jollakin tavoin, mutta vaikka hän olikin ryhtynyt sellaiseen likaiseen tekoon, niin ei hän kuitenkaan tuota lokaa kestänyt. Ja häntäkö, tuota viatonta ja puhdasta, jossa ihanne asui, olisi Jefimovitsh tahi kukaan muu ylhäismaailmallinen luontokappale voinut viekoitella? Päinvastoin tuo mies vain herätti naurua. Totuus kohosi täydellisenä vaimoni sielusta ja paheksuminen nostatti hänen sydämeänsä katkeran ivan. Sanon vieläkin, että tuo narri lopulta kokonaan typeryksi ja istui siinä synkkänä, tuskin vastatenkaan hänelle, niin että aloin jo peljätä, ettei hän vain loukkaisi tuota naista pelkästä halvasta kostonhimosta. Ja taaskin sanon kunniakseni: minä seurasin tätä kohtausta melkein hämmästyttämättä. Kohtasin siinä ikäänkuin jonkin tuttavan. Olin ikäänkuin sinne mennytkin sitä kohdatakseni. Menin sinne uskomatta mitään, mitään syytöstä, vaikkakin, tosin kyllä, olin ottanut revolverin taskuuni. Ja saatoinko edes ajatella häntä toisellaiseksi? Minkä tähden häntä rakastin, minkä tähden kunnioitin häntä, minkä tähden nain hänet? Oi, tietysti tulin liiankin vakuutetuksi siitä, kuinka kovin hän minua silloin vihasi, mutta samalla tulin vakuutetuksi siitäkin, kuinka viaton hän oli. Minä keskeytin kohtauksen yht'äkkiä, aukaisemalla oven. Jefimovitsh hypähti paikaltaan, minä tartuin vaimoni käteen ja pyysin häntä astumaan kanssani ulos, Jefimovitsh ei joutunut ymmälle, vaan purskahti yht'äkkiä heleään ja pitkään nauruun:

— Oi, pyhiä avio-oikeuksia minä en vastusta, viekää vain pois, viekää vain pois! Ja tietäkää, huusi hän jälkeeni, vaikka teidän kanssanne ei mikään kunnan mies voikaan taistella, niin olen kuitenkin, kunnioituksesta vaimoanne kohtaan, valmis... Jos, muutoin, itse uskallatte...

— Kuuletteko! pysäytin minä vaimoni hetkeksi kynnykselle.

Sitte ei puhuttu koko matkalla kotiin asti sanaakaan. Minä saatoin häntä kädestä ja hän ei pannut vastaan. Päinvastoin oli hän kovin hämmästynyt, mutta vain siihen asti kuin kotiin tulimme. Saavuttuamme kotiin, istui hän tuolille ja katsoa tuijotti minuun. Hän oli tavattoman kalpea; vaikka hänen huulensa heti kääntyivätkin pilkanhymyyn, niin katseli hän minua jo riemuitsevasti ja ankaran uhkaavasti ja varmaan oli hän ensi hetkestä vakuutettu, että minä ammun hänet revolverilla kuoliaaksi. Mutta minä otin ääneni revolverin taskustani ja panin sen pöydälle. Hän katsoi minuun ja revolveriin. (Huomatkaa: tämä revolveri oli hänelle jo tuttu. Se oli minulla ollut aina valmiina panoksessa hamasta kassani avaamisesta saakka. Avatessani kassani en tahtonut pitää suuria koiria enkä rotevaa palvelijaa, niinkuin, esimerkiksi, Moserin on tapana pitää, liiketuttavilleni avaa oven keittäjätär. Mutta meikäläisen miehen on mahdoton olla ilman itsepuolustuskeinoa ja minä hankin itselleni revolverin. Ensi päivinä sen jälkeen, kun hän oli tullut luokseni, huvitti häntä kovin tämä revolveri, hän kyseli yhtä ja toista ja minä selitin hänelle sen rakennuksenkin; sitä paitsi kehoitin häntä kerran maaliinkin ampumaan. Huomatkaa tämä kaikki). Huolimatta hänen peljästyneestä katseestansa, kävin minä puoleksi riisuutuneena vuoteelle. Olin hyvin väsynyt; kello oli jo yhdentoista tienoilla. Hän istui istumistaan samalla paikallaan, hievahtamatta, vielä tunnin ajan, sitte puhalsi hän kynttilän sammuksiin ja kävi, myöskin puettuna, seinän puolelle sohvalle pitkäkseen. Se oli ensimmäinen kerta, jolloin hän ei pannut maata kanssani, — huomatkaa sekin...

VI.

Hirveä muisto.

Nyt tulee se hirveä muisto...

Minä heräsin aamulla, luulen, kahdeksatta käydessä ja huoneessa oli jo melkein ihan valoisa. Heräsin kerrassaan täyteen tajuntaan ja aukaisin yht'äkkiä silmäni. Hän seiso pöydän luona ja piteli revolveria käsissään. Hän ei nähnyt, että olin herännyt ja että katselin häntä. Ja yht'äkkiä näin minä, että hän alkoi lähestyä minua, revolveri kädessä. Minä suljin nopeasti silmäni ja olin sikeästi makaavinani.

Hän astui vuoteeni luo ja seisattui eteeni. Minä kuulin kaikki; vaikka vallitsi kuoleman hiljaisuus, niin kuulin senkin. Silloin tapahtui suonenvedontapainen liikahtus — ja minä aukaisin yht'äkkiä, vastoin tahtoani, silmäni ja revolveri oli jo ohimojeni vastassa. Silmämme kohtasivat toisensa. Mutta me emme katselleet toisiamme enempää kuin silmänräpäyksen ajan. Minä sain taaskin töin tuskin silmäni suljetuiksi ja samassa silmänräpäyksessä päätin sieluni kaikilla voimilla, etten enää hievahtaisi enkä aukaisisi silmiäni, tapahtuipa mitä hyvänsä.

Todellakin tapahtuu usein niin, että sikeää unta nukkuva yht'äkkiä aukaisee silmänsä, jopa kohottaa silmänräpäykseksi päätänsäkin ja silmäilee huonetta ja sitte, hetkisen kuluttua, taas vaistomaisesti laskeutuu päanalaselle ja nukkuu, mitäkään muistamatta. Kun minä, kohdattuani hänen katseensa ja huomattuani revolverin ohimojeni kohdalla, yht'äkkiä taas suljin silmäni enkä hievahtanut, vaan olin olevinani sikeässä unessa, — niin saattoi hän todellakin luulla, että minä makasin enkä ollut mitään nähnyt, olletikin koska oli uskomatonta, että, nähtyään sen, mitä minä näin, saattoi sulkea silmänsä *sellaisella* hetkellä.

Niin, uskomatonta! Mutta hän saattoi yhtä hyvin arvata todenkin, — ja se ajatus välähtikin yht'äkkiä päässäni, aivan samassa silmänräpäyksessä. Oi, mikä ajatusten, tunteiden pyörre kiiti päässäni vähemmässä kuin silmänräpäyksessä; niin eläköön ihmisaatoksen sähkövoima! Siinä tapauksessa (tuntui minusta), jos hän arvasi toden ja tiesi, etten maannut, masensin minä jo hänet sillä, että olin valmis kuolemaan ja hänen kätensä saattoi silloin vavista. Entinen päättäväisyys saattoi murtua uutta, tavatonta vaikutelmaa vastaan. Sanotaan, että korkealla seisovia jokin ikäänkuin itsestään vetää alaspäin, kuiluun. Luulenpa, että monta itsemurhaa ja murhaa on tapahtunut vain sentähden, että revolveri jo on ollut kädessä. Siinä on sama kuilu, siinä on neljäkymmenen viiden asteen kaltevuus, jota myöten ei voi olla luisumatta, ja vastustamatta siinä silloin laukaisee hanan. Mutta tieto siitä, että olin kaikki nähnyt, kaikki tiesin ja odotin ääneti kuolemaa häneltä, — se saattoi pidättää häntä tämän jyrkänteen reunalla.

Äänettömyys jatkui ja yht'äkkiä tunsin minä ohimoillani, hiuksillani raudan kylmän kosketuksen. Kysytte: toivoiniko kovin pelastuvan!? Vastaan teille, kuin Jumalan edessä: minulla ei ollut vähintäkään toivoa, paitsi ehkä sadasta yksi mahdollisuus. Miksikä sitte odotin kuolemaa? Minäpä kysyn: mitä oli minulle enää elämä tämän revolveri-kohtauksen jälkeen? Revolverinhan oli kohottanut vastaani jumaloitsemiani olento. Sitä paitsihan tiesin koko olemukseni kaikilla voimin, että välillämme oli käymässä siinä silmänräpäyksessä taistelu, hirveä kaksintaistelu elämän ja kuoleman uhalla, kaksintaistelu juuri saman eilisen pelkurin kanssa, joka pelkuruuden tähden oli toveriensa karkoittama. Minä tiesin sen ja hän tiesi sen, jos vain arvasi toden, etten minä nukkunut.

Kentiesi sitä ei silloin ollut, kentiesi minä sitä en silloin ajatellutkaan, mutta tuon kaiken olisi täytynyt olla, vaikkapa ajattelemattakin, sillä minä en ole muuta tehnytään, kuin sitä vain ajatellut sittemmin, joka hetki elämässäni.

Mutta nyt te kysytte taas: miksen tahtonut pelastaa häntä ilkiteosta? Oi, minä olen tuhansia kertoja perästäpäin tehnyt itselleni sen kysymyksen — joka kerta, kun vilunväreiden puistattamana olen tuota hetkeä muistellut. Mutta sieluni oli silloin synkän epätoivon vallassa, minä olin hukkumaisillani, olin itse hukkumaisillani, kuinka minä silloin olisin voinut toista pelastaa! Ja mistä te tiedätte, tahdoinko edes silloin ketään pelastaa? Mistä sen tietää, mitä silloin saatoin tuntea?

Itsetajunta eli minussa kuitenkin: hetket kuluivat, kuoleman hiljaisuus vallitsi yhä, hän seiso yhä edessäni, — ja yht'äkkiä minä säpsähdin toivosta! Minä aukaisin nopeasti silmäni. Hän ei ollut enää huoneessa. Minä nousin vuoteelta: minä olin voittanut, — ja hän oli iäksi voitettu!

Menin toiseen huoneeseen teepöytäni. Teekeittiö annettiin pöytäni aina toisessa huoneessa ja hän kaatoi minulle aina teetä. Istuin pöytäni ääneti ja otin häneltä teelasin. Viiden minutin kuluttua katsahdin häneen. Hän oli hirveän kalpea, vielä kalpeampi kuin eilen, ja katseli minua. Ja yht'äkkiä — ja yht'äkkiä, nähdessään, että minä katsoin häneen, hymähti hän kalpeasti kalpein huulin, silmissä arka kysymys. "Hän siis yhä vielä epäilee ja kysyy itseltänsä: tietääkö vai eikö tiedä, näkikö vai eikö nähnyt!" Minä loin välinpitämättömästi silmäni syrjään. Teen juotuamme suljin kassani, menin torille ja ostin rautasängyn ja irtonaisen väliseinän. Tultuani kotiin käskin nostaa sängyn saliin ja panna väliseinän sen eteen. Tämä sänky oli häntä varten, mutta siitä en sanonut hänelle sanaakaan. Ja sanomatta käsitti hän siitä sängystä, että minä "olin kaikki nähnyt ja kaikki tiesin" ja ettei enää ollut mitään epäilystä.

Yöksi jätin revolverin kuin ainakin pöydälle. Iltasella pani hän ääneti maata uuteen vuoteeseensa: aviomme oli rikottu, "hän oli voitettu, vaan ei ollut saanut anteeksi". Yöllä hän alkoi hourailla ja aamulla

oli hän kuumeessa. Hän makasi vuoteen omana kuusi viikkoa.

TOINEN OSA.

I.

Ylpeyden uni.

Lukeria ilmoitti minulle vast'ikään, ettei hän enää tahdo olla luonani ja että hän, kun rouva on haudattu, — lähtee pois. Minä rukoilin polvillani viisi minuttia, vaikka aioin rukoilla koko tunnin, mutta minä yhä ajattelen, — ajattelen, ja yhä vain sairaita ajatuksia, ja pääni on kipeä, — mitäs sitä rukoileekaan, — syntihän se olisi! Kummallista on myöskin, ettei minua nukuta; suuressa, liian suuressa surussa, ensimmäisten, kovimpien puuskien jälkeen aina nukuttaa. Kuolemaan tuomittujen sanotaan viimeisenä yönä nukkuvan tavattoman sikeästi. Ja niinhän ollakin pitää, sehän on luonnon mukaista, sillä muutoinhan eivät voimat kestäisi... Minä panin maata sohvalle, vaan en nukkunut...

... Kuusi viikkoa kestäneen sairauden aikana hoidimme me häntä yötä ja päivää, — minä, Lukeria ja kokenut sairaanhoitajatar, jonka olin palkannut sairaalasta. Rahaa en säälinyt, jopa tahdoin tuhlatakin sitä hänen tähtensä. Minä kutsutin luoksemme tohtori Schröderin ja maksoin hänelle kymmenen ruplaa käynnistä. Kun vaimoni alkoi tointua, näyttäydyin hänelle vähemmin. Mutta mitäpä minä kerron?! Kun hän jo oli päässyt kokonaan jalkeille, niin hän istui hiljaa ja ääneti erityisen pöydän ääressä, jonka myöskin siihen aikaan ostin häntä varten... Niin, se on totta, me olimme ihan vaiti; tuota, aloimmehan me kyllä sitte puhella, mutta ihan jokapäiväisistä asioista. Minä, tietysti, tahallanikaan en puhellut paljoa, mutta huomasinpa, ettei hänkään tahtonut liikoja sanoa. Minusta se oli aivan luonnollista hänen puoleltansa: "Hän oli liiaksi masentunut ja liiaksi voitettu, ajattelin minä, ja tietystihän pitää antaa hänen unhoittaa ja tottua". Sillä lailla sitä sitte oltiinkin ääneti, mutta minä valmistauduin joka hetki tulevaisuutta varten. Minä ajattelin, mitä hänkin, ja minusta oli hirveän huvittavaa arvata: mitähän hän nyt siinä itsekseen ajattelee?

Sanonpahan vieläkin: oi, tietysti, ei kukaan arvaa, kuinka paljon minä kärsin, voihkiessani hänen tähtensä hänen sairautensa aikana. Mutta minä voihkin itsekseni ja tukehdutin voihkaukseni rintaani Lukerialtakin. En voinut ajatella, en olettaakaan, että hän kuolisi saamatta tietää kaikkia. Muistan, että kun vaara jo oli ohitse ja hän alkoi toipua, niin rauhoituin pian ja kokonaan! Vaan ei sillä hyvä, — minä päätin *lykätä tulevaisuutemme* niin kauaksi aikaa, kuin mahdollista, ja jätin toistaiseksi kaikki entisellensä. Niin, silloin tapahtui minussa jotakin kummallista ja erikoista, muuksi en voi sitä sanoa: minä riemuitsin ja riemuni pelkkä tajuaminen jo tuntui minusta yllättävältä. Siten kului koko talvi. Oi, minä olin tyytyväinen, tyytyväisempi kuin koskaan ennen, ja sitä olin koko talven.

Nähkääs, minun elämässäni oli muudan hirveä ulkonainen tapahtuma, joka siihen saakka, s.o. tuohon suureen kohtaukseen asti vaimoni kanssa, joka päivä ja joka tunti oli painanut minua, se oli, näet, — maineeni menetyks ja ero rykmentistä. Toisin sanoen: se oli itsevaltainen vääryys minua kohtaan. Totta on, etteivät toverini minua rakastaneet vaikean luonteeni ja kentiesi naurettavankin luonteeni takia, vaikka usein on niinkin, että joku ihmisen mielestä ylevä ja kunnioitusta ansaitseva asia jostakin syystä tovereista näyttää naurettavalta. Oi, minua ei rakastettu koulussakaan. Minua ei ole rakastettu koskaan eikä missään. Minua ei Lukeriakaan voi rakastaa. Vaikka tuo tapaus rykmentissä oli seurauksena siitä, ettei minua rakastettu, niin oli se epäilemättä satunnaista laatua. Sanon sen siksi, ettei ole mitään harmillisempaa eikä tuskallisempaa, kuin hukkuminen sattumasta, joka saattaa tapahtua ja olla tapahtumatta, onnettomien asianhaarain yhtymisestä, jotka olisivat voineet kiittää ohitse kuin pilvet. Älykkäälle ihmiselle on se alentavaa. Tuo tapaus oli seuraava:

Näytöksien väliajalla teatterissa olin mennyt ravintolaan. Husaari A—v tuli silloin yht'äkkiä sisään ja alkoi kaikkien siellä olevien upseerien ja yleisön läsnä ollessa kovalla äänellä puhua kahden muun

husaarin kanssa siitä, että rykmenttimme kapteeni Besumtsev oli käytävässä juuri aikaansaanut skandaalin "ja on luultavasti päissään". Keskustelua ei syntynyt, mutta asia oli erehdys, sillä kapteeni Besumtsev ei ollut päissään eikä juttu ollut oikeastaan mikään skandaali.

Husaarit alkoivat puhella toisista asioista, ja siihen se päättyikin, mutta seuraavana päivänä levisi juttu rykmenttiimme ja oitis aljettiin siellä puhua siitä, että kun ravintolassa ei meidän rykmentistämme ollut muita kuin minä yksinani, ja kun husaari A—v oli lausunut röyhkeitä sanoja kapteeni Besumtsevista, niin en ollut mennyt A—vin luo enkä keskeyttänyt häntä. Mutta miksi olisin sen tehnyt? Jos hän kerran oli vihoissaan Besumtseville, niin oli se heidän keskinäinen asiansa eikä minulla ollut siihen mitään sekaantumista? Kuitenkin alkoivat upseerit olla sitä mieltä, ettei asia vain ollut mieskohtaista laatua, vaan että se koski koko rykmenttiä, ja koska meidän rykmenttiimme upseereja siellä ei ollut muita kuin minä, niin osoitin minä sillä ravintolassa oleville upseereille ja yleisölle, että meidän rykmentissämme on upseereja, jotka ovat näin välinpitämättömiä omasta ja rykmenttinsä kunniaista. Minä en voinut olla yhtä mieltä siinä asiassa.

Minulle ilmoitettiin, että voin kaikki korjata, jos vielä nytkin, näin myöhään, tahdon muodollisesti selittää A—vin kanssa. Minä en sitä tahtonut ja kieltäydyin siitä ylpeästi, sillä olin kovin suutuksissani. Sen jälkeen hain oitis virkaeron, — siinä koko juttu. Minä erosin ylpeänä, mutta henkisesti masennettuna. Minä lannistuin sekä tahdoltani että ymmärrykseltäni. Silloin, näet, sattui juuri, että lankoni Moskovassa oli tuhlanut pienen omaisuutemme ja minunkin osani siitä, joka oli hyvin pieni, ja minä jäin kuin jäinkin ilman yhtään kopeekkaa kadulle. Olisin kyllä voinut ruveta yksityiseen palvelukseen, mutta en viitsinyt, loistavaa sotilaspukea kannettuani, ja johonkin rantatien virkaan en voinutkaan ruveta. Siis — häpeä kuin häpeä, kunniattomuus, kuin kunniattomuus, lankeemus, kuin lankeemus ja mitä pahempi, sitä parempi, — niin minä valitsin. Sitte seurasi kolme vuotta synkkiä muistoja ja olo Vjasemskin talossakin. Puolitoista vuotta sitte kuoli Moskovassa kummini, rikas eukko, ja odottamatta jätti hän muun muassa minullekin jälkisäädöksen mukaan kolme tuhatta ruplaa. Mietin asiaa ja silloin ratkaisin kohtaloni. Päätin avata lainakassan, pyytämättä ihmisiltä anteeksi; rahaa ja sitte oma tupa ja — uusi elämä kaukana entisistä muistoista, se oli aikeeni. Sillä välin vaivasi minua kuitenkin joka hetki, joka minuutti synkkä mennyt aika ja iäksi turmeltunut maineeni. Mutta silloin minä nain. Sattumako vai ei, — en tiedä. Ja tuodessani hänet talooni, tahdoin tuoda sinne ystävän, sillä kovin tarvitsin ystävää. Mutta minä näin selvään, että ystäväni oli valmistettava, lopullisesti viimeisteltävä, jopa voitettavakin. Ja oliko minun mahdollista niin yhdellä haavaa selittää jotakin tuolle kuusitoistavuotiaalle, jolla oli omat ennakkomielipiteensä. Kuinka olisin voinut, esimerkiksi, ilman tuota satunnaista hirveää revolverikohtausta, saada hänet vakuutetuksi, etten ole pelkuri ja että minua rykmentissä oli väärin luultu pelkuriksi? Mutta tuo kohtaaminen sattui parhaaseen aikaan. Kestettyäni sen, sain kostetuksi koko synkän entisyyteni. Ja vaikka ei kukaan muu sitä saanut tietää, niin saihan ainakin *hän*, ja se oli kaikki, mitä tahdoinkin, sillä hän oli minulle kaikki, haaveitteni koko tulevaisuuden toivo! Hän oli ainoa ihminen, jonka valmistin itselleni, enkä toista tarvinnutkaan, — ja hän sai kaikki tietää, hän sai tietää ainakin, että väärin oli kiirehtinyt liittymään vihollisten joukkoon. Tämä ajatus ihastutti minua. Hänen silmissänsä en enää saattanut olla konna, vaikka silti eriskummallinen ihminen, mutta tämä ajatuskaan ei nyt, kaiken sen jälkeen, mitä oli tapahtunut, miellyttänyt minua ollenkaan niin kovin: kummallisuus ei ole vika, päinvastoin se toisinaan hyvin viehättääkin naisen luonnetta. Sanalla sanoen, minä lykkäsin tahallani toistaiseksi ratkaisun; mikä oli tapahtunut, oli riittävää rauhalleni ja siinä oli kylliksi kuvia ja aiheita haaveilulleni. Sepäs se on ilkeintä, että olen haaveksija: itselläni oli kylliksi aiheita, ja hänestä ajattelin, että kylläpä hän *odottaa*.

Siten kului koko talvi ikäänkuin jotakin odottaessa. Minä katselin häntä mielelläni salaa, kun hän istui siinä pienen pöytänsä ääressä. Hän teki työtä, ompeli liinavaatteita ja lueskeli iltasin toisinaan kirjoja, joita otti kaapistani. Kirjojen valinta kaapista näkyi myöskin todistavan minun edukseni. Hän ei käynyt melkein missään. Hämärän tullen päivällisen jälkeen saattelin häntä joka päivä kävelylle ja me jalottelimme, mutta ei ihan ääneti, niinkuin ennen. Minä oikein koetinkin, että näyttäisi siltä, kuin emme olisi olleet vaiti, vaan puhelleet, mutta, niinkuin jo sanoin, käyttäydyimme molemmat niin, ettemme olleet liiksi puheliaita. Minä tein sen tahallani ja hänelle, ajattelin minä, on välttämätöntä "antaa aikaa". Tietysti on kummallista, ettei aina talven loppuun asti kertaakaan johtunut mieleeni, että minä halusti salaa katselin häntä, mutta etten ainoatakaan hänen katsettansa koko talven kuluessa tavannut minuun kohdistuneena. Ajattelin, että se oli arkuutta hänessä. Sitä paitsi oli hän kovin aran ja nöyrän, kovin voimattoman näköinen, tautinsa jälkeen. Ei, ajattelin, parempi on odottaa, niin — niin "hän itse yht'äkkiä tulee luokseni".

Tämä ajatus viehätti minua äärettömästi. Lisään vielä, että toisinaan ikäänkuin tahallani kiihoitin itseäni ja todellakin saatoin henkeni ja ymmärrykseni niin pitkälle, että ikäänkuin pahastuin häneen. Ja tätä kesti jonkun aikaa. Mutta vihani ei voinut koskaan kypsyä eikä kiintyä sielussani. Ja sen tunsin itsekin, että tämä oli vain ikäänkuin leikkiä. En silloinkaan, kun aviovälimme rikoin ostamalla sängyn ja tuon väliseinän, en koskaan, en koskaan voinut pitää häntä rikoksellisena. Eikä sentähden, että kevytmielisesti olisin hänen rikostaan tuominnut, vaan sentähden, että aioin hänelle täydellisesti antaa

anteeksi, jo ensi päivästä saakka, jo ennenkuin sängynkään ostin. Sanalla sanoen, se oli omituista minun puoleltani, sillä minä olen siveellisen ankara. Päinvastoin oli hän silmissäni niin voitettu, niin lannistettu, niin masennettu, että minun tuli häntä toisinaan tuskallisen sääli, vaikka minua sen ohessa toisinaan suorastaan miellyttikin ajatus hänen masentumisestaan. Tämä ajatus meidän eriarvoisuudestamme minua miellytti...

Sattuipa, että minä sinä talvena tahallani sain tehdä muutamia hyviä töitä. Annoin anteeksi kaksi velkaa ja rahaa annoin eräälle köyhälle naiselle ilman panttia. Minä tästä en puhunut vaimolleni mitään enkä tehnyt kukaan niitä ollenkaan sentähden, että hän saisi tietää; mutta tuo nainen tuli itse kiittämään ja milteipä polvillaan. Sillä lailla tuli se ilmi; minusta näytti, että vaimoni todellakin mielihyvällä otti vastaan tämän tiedon.

Mutta kevät lähestyi, huhtikuu oli jo puolivälissä, sisäikkunat otettiin pois ja aurinko alkoi kirkkain sätein valaista hiljaisia huoneitamme. Silmissäni vain oli suomukset, jotka sokaisivat järkeni. Voi, noita onnettomia, turmiollisia suomuksia! Kuinka kävikään, että ne yht'äkkiä putosivat silmistäni ja minä aloin yht'äkkiä nähdä ja ymmärsin kaikki. Oliko se sattuma, vai oliko määrätty hetki tullut, vai auringon sädekö lienee sytyttänyt tylsyneessä järjessäni ajatuksen ja aavistuksen? Ei, ei se ollut ajatus, eikä aavistus, vaan joku hermo alkoi minussa yht'äkkiä liikkua, melkein jo kuollut hermo värähti ja virkosi ja valaisi koko tylsyneen sieluni ja pirullisen ylpeyteni. Minä ikäänkuin hypähdin silloin paikaltani. Ja tämä tapahtuikin yht'äkkiä ja odottamatta. Se tapahtui iltapuoleen, noin viiden aikaan päivällisen jälkeen...

II.

Suomukset putosivat yht'äkkiä.

Pari sanaa ensin. Jo kuukausi sitä ennen huomasin minä hänessä kummallista mieltäväisyyttä, ei enää äänettömyyttä, vaan mieltäväisyyttä. Senkin minä huomasin yht'äkkiä. Hän istui silloin työnsä ääressä, pää kumartuneena ompelukseen päin, eikä nähnyt, että minä häntä katselin. Ja yht'äkkiä minua silloin kummastutti se, että hän oli käynyt laihaaksi, hänen kasvonsa olivat kalpeat, huulet vaaleat, — minua tämä kaikki kokonaisuudessaan, yhdessä mieltäväisyyden kanssa, hämmästytti tavattomasti ja yhdellä kertaa. Minä olin jo ennenkin kuullut pientä, kuivaa rykimistä, varsinkin öisin. Minä nousin oitis ylös ja lähdin pyytämään Schröderiä luokseni sanomatta vaimolleni mitään.

Schröder tuli seuraavana päivänä. Vaimoni oli kovin hämmästynyt ja katseli vuoroon Schröderiä, vuoroon minua.

— Minähän olen terve, sanoi hän, epämääräisesti hymähtäen.

Schröder ei häntä paljoa tarkastellut (nuo lääkärit ovat välistä niin koppavan välinpitämättömiä), mutta sanoi minulle vain toisessa huoneessa, että se oli taudin seurauksia ja että keväämmällä ei olisi hullumpaa lähteä jonnekin meren rannalle, ellei käynyt päinsä suorastaan muuttaa maalle huvilaan asumaan. Sanalla sanoen, hän ei sanonut mitään, paitsi että se oli heikkoutta tahi jotakin muuta sellaista. Kun Schröder oli mennyt ulos, sanoi vaimoni minulle jälleen yht'äkkiä, hirveän vakavasti katsoen minuun:

— Minä olen ihan, ihan terve.

Mutta sen sanottuaan, hän samassa punastui, näköjään häpeästä. Näköjään oli se häpeää. Oi, nyt minä ymmärrän: hän häpesi, että minä vielä olin *hänen miehensä*, pidin huolta hänestä, olin yhä vielä ikäänkuin hänen oikea miehensä. Vaan silloin minä en sitä ymmärtänyt ja pidin punastumisen syynä kainouden. (Suomukset!)

Sitte, kuukautta myöhemmin, istuin eräänä kirkkaana päivänpaisteisena päivänä huhtikuussa, viidettä käydessä, kassani ääressä ja tein laskujani. Yht'äkkiä kuulin minä, että hän tehden työtä pöytänsä ääressä huoneessamme hyvin, hyvin hiljaa... hyräili. Tämä uutuuus teki minuun järkyttävän vaikutuksen enkä nytkään vielä käsiti sitä. Siihen saakka en ollut melkein koskaan kuullut hänen laulavan, paitsi ehkä ihan ensimmäisinä päivinä sen jälkeen kun hän tuli talooni ja kun vielä kujeilimme ampuessamme maaliin revolverillani. Silloin oli hänen äänensä vielä jotensakin vahva ja heleä, vaikei varma, mutta hyvin miellyttävä ja terve.

Nyt oli hänen laulunsa niin kovin heikko, — oi, ei se ollut surullinen (se oli joku romanssi), mutta

hänen äänensä oli jotakin ikäänkuin revähtänyttä, särkynyttä, ikäänkuin se ei olisi voinut hallita itseänsä, ikäänkuin itse laulu olisi ollut sairas. Hän hyräili puoliääneen ja yht'äkkiä hänen äänensä, korkealle kohottuaan, katkesi, — niin ohukainen oli se ääni, niin surkeasti se katkesi: hän rykäsi ja alkoi taas hyvin, hyvin hiljaa, tuskin kuuluvasti hyräillä.

Minun tunteilleni ehkä nauretaan, mutta ei koskaan kukaan ymmärrä, miksi mieleni tuli niin liikutetuksi. Ei, ei minun vielä ollut sääli häntä, se oli jotakin aivan toista. Alussa, ainakin ensi hetkinä, valtasi minut yht'äkkiä neuvottomuus ja hirveä ihmettely, joka oli niin kummallinen, sairaan-omainen ja melkein kostonhimoinen: "laulaa ja minun kuullen! *Onko hän unhottanut minut, vai?*"

Aivan hämilläni jäin minä paikalleni, nousin sitte yht'äkkiä, otin hattuni ja menin ulos, ikäänkuin ajattelemta. Ainakaan en tiedä, kuinka ja miksi Lukeria antoi minulle päällystakini.

— Hän laulaa? sanoin minä ehdottomasti Lukerialle. Tämä ei minua ymmärtänyt, vaan katsoi minuun yhä mitään käsittämättä. Olivathan sanani todellakin epäselvät.

— Ensi kertaako hän laulaa?

— Ei, kyllä hän toisinaan lauleskelee teidän poissa ollessanne, vastasi Lukeria.

Muistan kaikki. Minä astuin portaita alas, menin ulos kadulle ja aioin mennä minne sattui. Menin kulmaan asti ja aloin katsoa jonnekin. Ohitseni kuljettiin, minua survaistiin, mutta minä en tuntenut mitään. Kutsuin luokseni ajurin ja vuokrasin hänet, tietämättäni miksi, Poliisistillan luo. Mutta sitte jätin hänet yht'äkkiä ja annoin hänelle kaksikymmentä kopekkaa.

— Siin' on siitä, että sinua vaivasin, sanoin minä, typerästi nauraen hänelle, mutta sydämessäni syttyi yht'äkkiä omituinen ihastus.

Käännyin kotia, riennättäen askeleitani. Tuo levähtänyt, särkynyt, surkea sävel helähti taas yht'äkkiä sielussani. Olin pakahtua. Silmistäni putoilivat nyt suomukset. Kun hän kerran on alkanut laulaa minun läsnäollessani, niin on hän unhottanut minut, — se oli nyt selvää ja hirveätä. Sitä sydän tunsu. Mutta ihastus loisti sielussani ja voitti pelon.

Oi, kohtalon ivaa! Eihän mitään muuta ollut eikä voinutkaan olla sielussani koko talvena, kuin tuo ihastus, mutta missä olin minä itse koko talven? Olinko minä sieluni kanssa?

Juoksin hyvin sukkelaan portaita ylös, en tiedä, arastelinko sisään tullessani. Muistan vain, että koko lattia ikäänkuin aaltoili ja minä ikäänkuin uin vedessä. Astuin huoneeseen, hän istui entisellä paikallaan ja ompeli, pää kumarassa, mutta ei enää laulanut. Pikaisesti ja välinpitämättömästi katsahti hän minuun, mutta mikään katse se ei ollut, vaan ele ainoastaan, tavallinen ele, kun joku astuu huoneeseen.

Menin suoraan hänen luoksensa ja istuin hänen viereensä tuolille, aivan lähelle; olin kuin hullu. Hän katsahti minuun nopeasti, aivan kuin pelästyksissään, minä tartuin hänen käteensä enkä muista mitä hänelle sanoin, s.o. aion sanoa, sillä puhuakaan en osannut, niinkuin piti. Ääneni katkesi eikä totellut minua. Enkä tiennyt edes, mitä sanoisin, hengästyin vain.

— Puhutaan nyt... kuulehan... sano jotakin, — sopersin minä yht'äkkiä jotakin typerää, — sillä mitä järkevää siinä olisi saanut sanotuksi. Hän säpsähti taas ja horjahti taaksepäin, kovin säikähdyksissään katsellen kasvojani, mutta yht'äkkiä kuvastui *ankara* hämmästys hänen silmissänsä. Niin, hämmästys ja *ankaruus*. Hän katseli minua suurilla silmillään. Tuo ankaruus, tuo ankara hämmästys musertamalla musersi minut: "Sinä siis vielä kaipaat rakkautta, rakkautta?" — oli ikäänkuin kysymys tuossa hämmästyksessä, vaikka hän olikin vaiti. Mutta minä näin siinä kaikki, kaikki. Koko ruumiini vavahti ja minä pudota romahdin hänen jalkojensa juureen. Niin, minä vaivuin hänen jalkojensa juureen. Hän hypähti yht'äkkiä paikaltaan, mutta minä sain hänet tavattomalla voimalla pidätetyksi molemmista käsistä.

Ja minä ymmärsin täydellisesti epätoivoni, oi, niin, minä ymmärsin sen! Mutta, uskotteko, ihastus kiehui sydämessäni niin rajusti, että luulin kuolevani. Minä suutelin hurmoksissa ja onnellisena hänen jalkojaan. Niin, ärettömän ja rajattoman onnellisena sekä ymmärtäen koko pääsemättömän epätoivoni. Minä itkin, tahdoin puhua jotakin, vaan en voinut. Pelästys ja hämmästys muuttuivat hänessä yht'äkkiä jonkinlaiseksi huolestuneeksi ajatukseksi, erikoiseksi kysymykseksi, ja hän katsoi minuun oudosti, jopa villistikin, hän tahtoi mitä pikimmin käsittää jotakin ja hymähti. Häntä hävetti hirveästi se, että suutelin hänen jalkojansa ja hän veti ne pois, mutta silloin minä suutelin sitä kohtaa lattialla, jossa hänen jalkansa olivat olleet.

Hän näki sen ja alkoi yht'äkkiä nauraa häpeästä (tiedättehän, miten häpeästä nauretaan). Nyt seurasi hysteerillinen kohtaus, minä näin sen, hänen kätensä vapisivat, — minä en sitä ajatellut, vaan sopersin hänelle, että rakastan häntä, etten nouse: "anna minun suudella hameesi helmaa... näin koko ikäni

rukoilla sinua!"... En tiedä, en muista, mutta yht'äkkiä alkoi hän itkeä ja väristä; seurasi hirveä hysteerillinen kohtaus. Olin pelästyttänyt häntä.

Kannoin hänet vuoteeseen. Kun kohtaus oli ohi, istuutui hän vuoteelle ja tarttui kummallisen masentuneen näköisenä käsiini ja pyysi minua rauhoittumaan: "Lakatkaa, älkää kiusatko itseänne, rauhoittukaa!" Koko sinä iltana en mennyt pois hänen luotansa. Puhelin hänelle vain, että vien hänet Boulogneen merikylvyille, hetikohta, kahden viikon kuluttua, että hänen äänensä on niin revähtänyt, että kuulin sen taannoin, että suljen kassan, myön sen Dobronravoville, että kaikki on alkava uudestaan, mutta ennen kaikkea — Boulogneen, Boulogneen! Hän kuunteli ja pelkäsi yhä. Hän pelkäsi yhä enemmän. Mutta pääasia ei ollut minulle se, vaan se, että yhä rajummin taas halusin olla hänen jalkojensa juuressa, ja taas suudella, suudella maata, jossa hänen jalkansa seisovat ja rukoilla häntä ja — "mitään muuta minä en pyydä sinulta", toistin minä joka hetki, — "älä vastaa minulle mitään, älä huomaa minua ollenkaan, anna minun vain salaa katsella sinua, pidä minua vain jonakin esineenäsi, koiranasi"... Hän itki.

— *Ja minä luulin, että te jätätte minut sillä lailla* — pääsi yht'äkkiä ehdottomasti lause hänen huuliltansa, — niin ehdottomasti, että kentiesi hän ei itse ollenkaan sitä huomannut sanoneensakaan, ja kuitenkin — oi, se oli juuri pääasia, se oli hänen onnettomin ja minulle kaikkein ymmärrettävin sanansa sinä iltana ja se ikäänkuin veitsellä viilsi sydäntäni! Se selitti minulle kaikki, kaikki, mutta niinkauan kuin hän oli vieressäni, silmäini edessä, toivoin minä vielä ja olin hirveän onnellinen. Oi, minä kiusasin häntä hirveästi sinä iltana ja minä tiesin sen, mutta ajattelin yhä vain, että olin oitis korjaava kaikki. Vihdoin hän yön tullen vaipui kokonaan, minä kehoitin häntä nukkumaan ja hän nukkui oitis, sikeästi. Odotin houretta, joka tulikin, mutta hyvin lievänä. Nousin yöllä melkein joka hetki ja menin hiljaa, tohvelit jalassa, häntä katsomaan. Minä vääntelin käsiäni, katsellessani tuota sairasta olentoa tuossa kehossa rautavuoteessa, jonka silloin olin ostanut hänelle kolmesta ruplasta. Minä rupesin polvilleni, mutta en uskaltanut suudella hänen jalkojansa hänen maatessansa (hänen luvattansa)! Aloin rukoilla, vaan hypähdin jälleen pystyyn, Lukeria kävi myös keittiöstään katsomassa tuon tuostakin. Menin hänelle sanomaan, että hän panisi maata ja että huomenna "alkaa toinen elämä".

Ja minä uskoin siihen sokeasti, mielettömästi, hirveästi. Oi, ihastus, ihastus valtasi minut! Oikein odottamalla odotin seuraavaa päivää. Pääasia on, etten minä pelännyt mitään onnettomuutta kaikista oireista huolimatta. Ymmärrys ei ollut vielä kokonaan palannut, huolimatta siitä, että suomukset jo olivat pudonneet, ja kaukaan, kaukaan aikaan ei se palannut — oi, tähän päivään, hamaan tähän päivään asti! Ja kuinka olisi se voinutkaan palata: olihan hän silloin vielä elossa, olihan hän tuossa vielä edessäni ja minä olin hänen edessänsä. "Huomenna hän herää ja minä sanon hänelle kaikki, ja hän saa nähdä kaikki!" Se oli silloin ajatukseni, suora ja selvä, senpä tähden ihastuinkin! Pääasia siinä oli matka Boulogneen! Jostakin syystä luulin, että Boulogne oli kaikki, — että Boulognessa oli jotakin ratkaisevaa. "Boulogneen! Boulogneen!" Minä odotin hirveästi huomispäivää.

III.

Liian hyvin ymmärrän.

Mutta sehän tapahtui kaikkiaan vain muutamia päiviä sitte, viisi päivää, kaikkiaan vain viisi päivää sitte, viime tiistaina! Ei, ei, jospa hän vain olisi odottanut vähän aikaa, pisaran vain, niin, — niin minä olisin haihduttanut hämärän.

Mutta eikös hän sitte rauhoittunut? Seuraavana päivänä hän jo kuunteli minua hymyillen, huolimatta hämmennyksestään... Pääasia on, että hänessä koko sen ajan, noiden viiden päivän kuluessa, oli jonkinlaista hämmennystä tahi häpeää. Sitä paitsi pelkäsi hän ja pelkäsi kovin. En väitä vastaan, en vastusta järjettömästi: hän pelkäsi, mutta miksikä ei olisi peljännyt? Mehän olimme olleet niin kauan toisillemme vieraat, olimme niin vieraantuneet toisistamme, ja yht'äkkiä tuli tämä kaikki... Mutta minä en välittänyt hänen pelostaan, sillä uusi toivo alkoi loistaa!... Totta on kieltämättä, että minä tein virheen. Kohta herättyämme seuraavana päivänä, jo aamulla (se oli keskiviikkona) tein heti virheen, minä, näet, aloin oitis pitää häntä ystävänäni. Kiirehdin liaksi, mutta ripitys oli tarpeen, se oli välttämätön, — oli se enemmänkin kuin ripitystä! En salannut sitäkään, jota koko ikäni olin itseltäni salannut. Sanoin suoraan, etten ollut koko talvena muuta tehnytään, kuin ollut vakuutettu hänen rakkaudestaan. Selitin hänelle, että lainakassani oli vain seuraus tahtoni ja järkeni lankeemuksesta, että se oli personallinen itsensä vitsomisen ja itsensä ylistämisen aate. Selitin hänelle, että minä silloin teatteriravintolassa todellakin luonteeni, luulevaisuuteni takia olin pelkuri: ympärystä, ravintola sinänsä

sai minut hämille; hämmästyin ajatellessani: kuinka tästä pääsen, eiköhän tämä näytä tyhmältä? Enkä minä kaksintaistelua pelännyt, vaan sitä, että näyttäisi tyhmältä... Mutta sitte en enää tahtonut sitä tunnustaa ja kiusasin kaikkia, ja häntäkin kiusasin sentähden ja hänen sitte nainkin vain häntä sentähden kiusatakseni. Ylipäänsä minä puhuin suurimmaksi osaksi kuin kuumeen houreessa. Hän tarttui itse käsiini ja pyysi herkeämään: "Te liioittelette... te kiusaatte itseänne" — ja taas kyyneleitä, taas milt'ei taudin kohtausta. Hän rukoili rukoilemistaan, etten mitään sellaista puhuisi enkä muistelisi.

Minä en välittänyt hänen rukouksistaan tahi välitin vähän niistä. Kevään tultua Boulogneen! Siellä on aurinkoa, meidän uusi aurinkomme, niin minä vain haastelin! Suljen kassan, siirrän liikkeeni Dobronravoville. Minä ehdotin hänelle yht'äkkiä, että hän jakaisi kaikki köyhille, paitsi pohjarahoja, kolmeatuhatta ruplaa, jotka olin kummiltani saanut ja joilla lähdetäisiin Boulogneen, ja sitte palaisimme takaisin ja alkaisimme uutta, työelämää. Niin päätimme tehdäkin, sillä hän ei sanonut mitään... hymyili vain. Mutta hän taisi hymyillä enemmän vain sydämen hyvydestä, ettei minua pahoittaisi. Näinhän minä, että olin hänelle räsitykseksi; älkää luulkokaan, että olin niin tyhmä ja niin itseks, etten olisi sitä huomannut. Minä näin kaikki, kaikki viimeiseen pilkkuun asti, näin ja tiesin paremmin kuin kukaan muu; koko epätoivoni oli nähtävissä!

Kerroin hänelle kaikki itsestäni ja hänestä. Ja Lukeriasta. Sanoin, että olin itkenytkin... Oi, minä vaihdoin puheenainettakin, koetin olla kokonaan muistamatta muutamia asioita. Ja hän jo virkistyikin pari kertaa, senkin muistan. Miksi sanotte, että minä kyllä katselin, mutta en mitään nähnyt? Ja ellei vain *sitä* olisi tapahtunut, niin olisi kaikki jälleen herännyt eloon. Sillä kertoihan hän minulle jo toissa päivänä, kun puhuimme lukemisesta ja siitä, mitä hän tänä talvena oli lukenut — kertoihan hän ja nauroi, muistelllessaan tuota kohtausta Gil Blasin ja Granadan arkkipiispan välillä. Ja kuinka lapsellisesti, herttaisesti nauraen, aivan kuin ennen morsiamena ollessaan; oi, kuinka olin tyytyväinen! Minua kuitenkin kovin kummastutti tuo juttu arkkipiispasta: sillä olihan hänellä talvella siis ollut niin paljon sielun rauhaa ja onnea, että voi nauraa lukiessaan tuota mestariteosta. Hän oli siis jo alkanut täydellisesti rauhoittua, oli alkanut täydellisesti uskoa että jätin hänet *sillä lailla*. "Minä luulin, että te jätätte minut *sillä lailla*" — niin hän lausui silloin tiistaina. Oi, kymmenvuotisen tytön ajatusta! Ja uskoipahan, uskoipahan, että kaikki todellakin jäisi *sillä lailla*: hän pöytänsä ja minä pöytäni ääreen, ja niin olisimme eläneet molemmat kuudenkymmenen vanhoiksi. Mutta yht'äkkiä — tulen minä, aviomies, ja vaadin rakkautta! Oi, sitä epähuomiota, oi, minun sokeuttani!

Virhe oli sekin, että katsoin häneen ihastuneesti; olisi pitänyt hillitä itseänsä, vaan minä pelästyin häntä ihastuksellani. Vaikka hillitsinhän minä kyllä itseäni, enhän minä suudellut enää hänen jalkojansa. En kertaakaan näyttänyt, että... no, että olen hänen miehensä, — oi, enkä minä sitä ajatellutkaan, rukoilin vain! Mutta eihän saattanut olla kokonaan vaitikaan, eihän saattanut olla mitään puhumatta. Sanoin hänelle yht'äkkiä, että nautin hänen puheestansa ja että pidin häntä paljoa, paljoa sivistyneempänä ja kehittyneempänä itseäni. Hän punastui kovin ja sanoi hämillänsä, että liioittelin. Silloin hulluudessani en malttanut, vaan kerroin hänelle, kuinka olin ihastunut, kun, silloin seisossani oven takana, kuuntelin hänen kaksintaisteluansa, viattomuuden kaksintaistelua tuon luontokappaleen kanssa, ja kuinka nautin hänen ymmärryksesänsä, hänen loistavasta sukkeluudestansa ja lapsellisesta suoramielisyydestänsä. Hän ikäänkuin vavahti kokonaan, aikoi taas sopertaa jotakin, että minä liioittelin, mutta yht'äkkiä hänen kasvonsa synkistyivät, hän peitti ne käsiinsä ja alkoi itkeä... Silloin minäkään en enää malttanut, vaan lankesin jälleen polvilleni hänen eteensä, aloin taas suudella hänen jalkojansa ja taaskin seurasi tautikohtausta, samoin kuin tiistainakin. Se tapahtui eilen illalla ja seuraavana aamuna...

Seuraavana aamuna!? Hullu, mikä olenkaan, se aamuhan oli tänään, vasta taannoin, taannoin vasta!

Kuulkaa ja huomatkaa: kun me taannoin tapasimme toisemme teepöydässä (tuon eilisen kohtausten jälkeen), niin hän itsekin kummastutti minua levollisuudellaan kaikesta huolimatta. Ja minä kun koko yön pelkäsin tuota eilistä! Mutta yht'äkkiä tuli hän luokseni, asettui eteeni ja alkoi kätet ristissä (taannoin, taannoin!) puhua minulle, että hän oli — rikoksellinen, että hän tiesi sen, että hänen rikoksensa oli vaivannut häntä koko talven ja vieläkin vaivasi... että hän piti jalomielisyyttäni suuressa arvossa... "minä tulen olemaan uskollinen vaimonne, minä tulen kunnioittamaan teitä"... Silloin minä hypähdin seisomaan ja syleilin häntä, kuin hullu! Minä suutelin häntä, suutelin hänen kasvojansa, huuliansa, niinkuin aviomies ensi kerran, pitkän poissaolon jälkeen. Mutta miksi minä taannoin meninkään ulos, kaikkiaan vain kahdeksi tunniksi... nuo meidän matkapassimme... Oi, Herra Jumala! Jospa vain viisi minuuttia, viisi minuuttia vain aikaisemmin olisin palannut?... Ja tuossa tuo kansan paljous portillamme, nuo katseet minuun... Oi, Herra Jumala!

Lukeria sanoi (oi, nyt en millään mokomin päästä Lukeriaa pois, sillä hän tietää kaikki, hän on ollut meillä koko talven, hän kertoo minulle kaikki), hän sanoi, että kun minä olin mennyt kotoa, ja kaikkiaan vain noin parikymmentä minuuttia ennen tuloani, — oli hän mennyt rouvan luo huoneeseemme jotakin kysymään, en muista mitä, ja näki, että hänen jumalankuvansa (se sama Neitsyt Marian kuva) oli esillä ja hänen edessänsä pöydällä ja että rouva oli niinkuin vast'ikään rukoillut sen edessä. —

— Mitäs rouva? oli hän kysynyt.

— Ei mitään, Lukeria, mene vain. — Odotahan, Lukeria!

Sitte oli hän mennyt Lukerian luo ja suudellut häntä.

— Oletteko onnellinen, rouva?

— Olen, Lukeria.

— Aikoja sitte olisi herran pitänyt tulla rouvalta anteeksi pyytämään. Jumalan kiitos, että olette sopineet.

— Hyvä on, Lukeria, mene jo! — oli hän sanonut ja hymyillyt niin kummallisesti.

Niin kummallisesti oli hymyillyt, että Lukeria palasi häntä kymmenen minutin kuluttua katsomaan: "Hän seiso seinän vieressä aivan akkunan luona, käsi seinää vasten, ja päätään nojaten käteensä, seiso ja mietti. Ja niin oli syvissä mietteissä, ettei kuullutkaan, että minä seisoin ja katselin häntä toisesta huoneesta. Näin, että hän ikäänkuin hymyili, seiso ja hymyili. Katselin häntä hetkisen, käännyin ja menin pois mietteissäni, kun yhtäkkiä kuulin ikkunaa avattavan. Menin oitis sanomaan, että rouva, on kylmä, ett'ette vain vilustuisi, ja yht'äkkiä silloin näin, että hän oli noussut ikkunalle ja seiso siinä jo kokonaan, ihan pystyssä, avatulla ikkunalla; selin minuun päin, kädessä jumalankuva. Sydämeni taukosi sykkimästä ja minä huusin: rouva, rouva! Hän kuuli, teki liikkeen kääntyäkseen minuun päin, mutta ei kääntynytäkään, vaan harppasi, painoi jumalankuvaa rintaansa vastaan ja heittäytyi ulos ikkunasta!"

Muistan vain, että kun tulin portista sisään, niin oli hän vielä ihan lämmin. Ja kaikki katsoivat minuun. Alussa huusivat, vaan sitte yht'äkkiä vaikenivat ja kaikki antoivat tietä minulle ja... ja hän makasi, kuva käsissä. Muistan, ikäänkuin hämärästi, että astuin ääneti luo ja katselin kauan. Ja kaikki ympäröivät minua ja sanoivat minulle jotakin. Lukeria oli ollut siinä myöskin, vaan minä en häntä huomannut. Sanoo, että oli puhutellutkin minua. Muistan vain sen miehen, joka minulle huusi: "pivollinen verta vain tuli hänen suustansa, pivollinen vain" ja osoitti minulle verta siinä kivellä. Taisinpa koskea sormellani vereen, likasin sormeni ja katselin sormeani (sen muistan), mutta mies vain huusi: "pivollinen, pivollinen!"

— Mitä siinä nyt pivollinen?! sanotaan minun huutaneen, minkä jaksoin, nostaneen ylös käteni ja heittäytyneen hänen kimppuunsa...

Oi, se oli julmaa, julmaa! Väärinkäsitys! Epätodenmukaisuus! Mahdottomuus!

IV.

Viisi minuuttia vain myöhästyin.

Ja eikö olekin? Eikö se olekin epätodenmukaista? Voiko sanoa, että se oli mahdollista? Minkätähden, miksi kuoli tämä nainen?

Oi, uskokaa, että ymmärrän sen; mutta mitä varten hän kuoli, — se on sittenkin kysymys. Pelästyi rakkauttani, kysyi vakavasti itseltään: ottaako vastaan vai ei, mutta ei kestänyt tätä kysymystä ja ennemmin kuoli. Tiedän, tiedän päätäni vaivaamatta: hän lupasi liian paljon ja pelkäsi, ettei voisi pitää sanaansa, — se on selvä. Lisäksi siinä on muutamia ihan hirveitä seikkoja.

Sillä mitä varten hän kuoli? — se kysymys on kuitenkin jällellä. Se kysymys kolkuttaa kolkuttamistaan aivojani. Minä olisin jättänytkin hänet *sillä lailla*, jos hän olisi tahtonut, että se *sillä lailla* olisi jäänyt. Mutta siinäpä se, ettei hän sitä uskonut. Ei, — ei, minä valehtelen, ei se ollut ollenkaan niin. Suorastaan sentähden, että minun kanssani oli rehellisesti oltava, — jos rakastaakseen, niin rakastaa kokonaan, eikä niinkuin jotakin kauppiasta olisi rakastanut. Ja koska hän oli liian siveä, liian puhdas suostuakseen rakkauteen, mikä kauppiaille olisi sopinut, niin ei hän tahtonut minua pettää. Hän ei tahtonut pettää antamalla vain puolta rakkautta rakkauden muodossa tahi vain neljättä osaa rakkaudesta. Siinä se oli, että hän oli liian rehellinen. Ja minä kun tahdoin istuttaa häneen jaloa mieltä, muistattehan?! Kummallinen ajatus!

Hirveän hauska olisi tietää: kunnioittiko hän minua? En tiedä, halveksiko hän minua vai ei? En luule

hänen halveksineen. Hirveän kummallista on, miksei koko talvena kertaakaan mieleeni juolahtanut, että hän voi halveksia minua? Minä olin aivan varma päinvastaisesta aina siihen hetkeen asti, kun hän katsoi minuun *ankaralla* hämmästyksellä. Niin juuri, *ankaralla*. Silloin minä yhdellä kertaa ymmärsin, että hän halveksi minua. Sen minä ymmärsin iäksi päivikseni! Oi, vaikkapa olisikin halveksinut koko ikänsä, kunhan vain olisi jäänyt eloon. Taannoinhan hän vielä tuossa käveli ja puheli. En ymmärrä lainkaan, kuinka hän voi heittäytyä ulos ikkunasta. Ja kuinka olisin voinut aavistaakaan sitä viisi minuttia sitte? Kutsuin luokseni Lukerian. Niin, nyt en millään mokomin päästä Lukeriaa luotani, en millään mokomin.

Oi, olisimmehan vielä voineet sopia. Olimmehan talven kuluessa vain hirveästi vieroittuneet toisistamme, mutta olisimmehan jälleen voineet tottua toisiimme. Miksi, miksi emme olisi voineet sopia ja alkaa uutta elämää? Olenhan jalomielinen, hän oli samoin — siinähan on yhtymäkohta! Muutamia sanoja vain vielä, pari päivää lisää — ei enemmän, niin hän olisi kaikki ymmärtänyt.

Harmillisinta siinä on, että kaikki vain oli sattumusta, — pelkkää raakaa, yksinkertaista sattumusta. Se se on harmillista! Viisi minuuttia, ainoastaan viisi minuuttia minä myöhästyin. Jospa olisin tullut vain viisi minuuttia aikaisemmin, — niin tuo silmänräpäys olisi kiittänyt ohi pilvenä eikä hänen päähänsä senjälkeen olisi koskaan enää mitään semmoista pälkähtänyt. Ja asia olisi päätynyt niin, että hän olisi kaikki ymmärtänyt. Mutta nyt ovat huoneet taas tyhjä ja minä — yksin. Lerkku vain tuolla kellossa käydä naksuttaa, se ei siihen koske, ei sen ole sääli mitään. Ei ole ketään nyt, — siinä kova onneni.

Minä vain kävelen kävelemistäni yhtä mittaa. Tiedän, tiedän, ei teidän tarvitse muistuttaa: teitä ehkä naurattaa, että soimaan sattumaa ja noita viittä minuuttia? Mutta sehän on selvä. Huomatkaa sekin: hän ei jättänyt edes kirjettä, että, näet, "älkää syyttäkö ketään kuolemastani", niinkuin muut jättävät. Eikö hän sitte ajatellut, että voisi Lukeriaakin syyttää: "olithan yksin hänen kanssaan, sinä siis hänet survasit". Siten olisi syyttä suotta Lukeriaa ahdisteltu, ellei pihan puolelta sivurakennusten akkunoista ja pihalta neljä henkeä olisi nähnyt, kuinka hän seiso, jumalankuva käsissään, ja itse heittäytyi. Mutta sekinhän oli sattuma, että siellä oli ihmisiä, jotka näkivät. Ei, kaikki oli vain silmänräpäys, yksi mitätön silmänräpäys vain! Tuokion mielikuvitus. Mitäpä siitä, että hän rukoili jumalankuvan edessä?! Eihän se merkitse, että hän odotti kuolemaa. Kaikki kesti vain silmänräpäyksen, kentiesi kaikkiaan vain kymmenen minuuttia koko tuo päätös, — sen ajan kun hän seinän vieressä seiso nojaten päätään käteensä ja hymyillen. Päähän pälkähti ajatus, pyörrytti ja — ja hän ei voinut hillitä itseänsä.

Se oli ilmeinen väärinkäsitys, sanokaa mitä hyvänsä. Minun kanssani olisi kyllä vielä voinut elää. Ehkäpä se vain oli vähäverisen heikkoutta? Pelkästään vähäverisyyttä, elinvoiman kuihtumista? Hän oli talven kuluessa väsynyt, siinä kaikki...

Myöhästyin!!!

Kuinka laiha hän on tuossa arkussaan, kuinka hänen nenänsä on käynyt suipoksi! Silmäripset ovat kuin nuolet ikään. Ja miten hän putosikin, — ei musertunut mitään, ei taivuttanut mitään! Tuo yksi ainoa "pivollinen verta" vain! Teelusikallinen vain, nähkääs! Sisällinen tärähdys. Kummallinen ajatus: jos voisi olla häntä hautaamatta? Sillä jos hän viedään pois, niin... oi, ei, viedä hänet pois on melkein mahdotonta! Tiedänhän minä, että hänet on vietävä pois, enhän ole hullu, enhän hourailekaan, päinvastoin, ymmärrykseni ei ole ollut koskaan niin selvä, mutta kuinkas sitte, kun talossa taas ei ole ketään, vain kaksi huonetta taas ja minä taas olen yksinäni panttieni seurassa. Hourailua, hourailua, tämähän on hourailua! Olen kiusannut hänet kuoliaaksi, siinä se on.

Mitä minä nyt välitän laeistanne? Mitä teidän tavoistanne ja menoistanne, elämästänne, valtiostanne, uskostanne! Tuomitkoot minua tuomarinne, vietäköön minut oikeuteen, julkiseen oikeuteen, mutta minä sanon, etten tunnusta mitään. Tuomari huutaa: "Vaiti, upseeri"! Mutta minä huudan hänelle: missä sinulla on se voima, että minä sitä tottelisin? Miksi on kamala vitkastelu murskannut sen, mikä oli kaikista kalliinta?

Mitä minä nyt teidän laeistanne? "Minä asetun erilleni".

Sokea, sokea on hän! Kuollut, ei kuule! Et tiedä minkälaisessa paratiisissa olisin säilyttänyt sinua. Paratiisi olisi minulla ollut sielussani ja minä olisin levittänyt sen ympärillesi! Vaan sinä et olisi minua rakastanut, — mutta vähät siitä!

Kaikki olisi saanut ollakin *sillä lailla*, kaikki olisi jäänytkin *sillä lailla*. Jospa vain olisit puhutellut minua kuin ystävää, niin olisimme yhdessä iloinneet ja nauraneet iloisesti, katsellen toisiamme. Ja niin olisimme eläneetkin. Ja mitäpä siitä, jos olisit toista rakastanutkin! Olisit kävellyt hänen kanssaan ja minä olisin vain katsellut toiselta puolen katua... Oi, tulkoon mitä tahansa, kunpa vain kerrankin aukaisisi silmänsä! Vaikkapa silmänräpäyksen, — yhden silmänräpäyksen vain! — katsahtaisi minuun, niinkuin taannoin, kun hän seiso edessäni ja vannoi olevansa aina uskollinen vaimoni! Oi, yhdestä katseesta vain hän ymmärtäisi.

Vitkastelua! Oi, luontoa! Ihmiset ovat yksinään maan päällä, — siinä onnettomuus. "Onko pellolla elävää ihmistä?" — huudahtaa sankari venäläisessä kansanrunossa. Samoin huudan minäkin, vaikka en sankari olekaan, mutta ei kukaan vastaa. Sanotaan, että aurinko elähyttää maailmaa. Aurinko nousee, mutta — katsokaa, eikö se ole kuollut kappale? Kaikki on kuollutta ja kaikkialla vain — kuolleita. Ihmisiä vain ja heidän ympärillensä äänettömyyttä — siinä maa! "Ihmiset, rakastakaa toisianne!" — kuka niin sanoi? Kenenkä testamentti se on? Lerkku käydä naksuttaa tunnottomasti, inhottavasti. Kello on kaksi yöllä. Hänen kenkensä ovat tuossa vuoteen vieressä ikäänkuin odottamassa häntä... Ei, mutta todellakin, kun hänet huomenna viedään pois, kuinka minun silloin käy?

End of Project Gutenberg's Kahden sydämen salaisuudet, by F. M. Dostoyevsky

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAHDEN SYDÄMEN SALAISUUDET:
ERISKUMMALLINEN KERTOMUS ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You

can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.